ตถาคตโพธิสัทธา
ที่พึ่งของชาว "โลก"

อายุวัฒนมงคล ๖ รอบนักษัตร ๗๒ ปี
ครองพระอารามหลวงครบ ๓๕ ปี
๙ กรกฎาคม ๒๕๓๐ - ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๕

พระเทพประสิทธิมนต์
(โกศล มหาวีโร)

เจ้าอาวาสวัดศรีสุดาราม วรวิหาร
ที่ปรึกษาเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร
๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

ตถาคตโพธิสัทธาที่พึ่งของชาว "โลก"

ตถาคตโพธิสัทธา
ที่พึ่งของชาว "โลก"

อายุวัฒนมงคล ๖ รอบนักษัตร ๗๒ ปี
ครองพระอารามหลวงครบ ๓๕ ปี
๙ กรกฎาคม ๒๕๓๐ - ๙ กรกฎาคม ๒๕๖๕

พระเทพประสิทธิมนต์
(โกศล มหาวีโร)
เจ้าอาวาสวัดศรีสุดาราม วรวิหาร
ที่ปรึกษาเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

๑๒ กรกฎาคม ๒๕๖๕

พิมพ์ที่
โรงพิมพ์ บริษัท สหธรรมิก จำกัด
๕๔/๖๗-๖๘ ซอย ๑๒ ถนนจรัญสนิทวงศ์
แขวงวัดท่าพระ เขตบางกอกใหญ่ กรุงเทพมหานคร ๑๐๖๐๐
โทร. ๐๒-๘๖๔๐๔๓๔, ๐๒-๔๑๒๓๐๘๗, ๐๙๑-๖๙๘๒๔๕๕
E-mail : sahadhammik@gmail.com

พระเทพประสิทธิมนต์

โกศลวิหารกิจ พิพิธพัฒนาทร มหาคณิสสร บวรสังฆาราม คามวาสี

สถิต ณ วัดศรีสุดาราม วรวิหาร แขวงบางขุนนนท์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร

อนุโมทนาปรารภ

อายุล่วงเลยผ่านมา ๗๒ ปี ๖ รอบนักษัตร นับว่ามีอายุยืนยาวนานมาได้จนถึงวันนี้ เพราะได้ดูแลร่างกายหรือสังขาร ๑๐๐% คือ

๑. ดูแลเรื่องอาหารการ ขบ ฉัน ๒๐%

๒. ออกกำลังกาย สมควรแก่สมณวิสัย ๒๐%

๓. พักผ่อนตามโอกาสอันควร ๒๐%

๔. รักษาสภาพจิตใจ สิ่งที่มากระทบ ๒๐% ส่วนที่เป็น**อิฏฐารมณ์** อันน่าปรารถนา ได้แก่ ได้ลาภ ได้ยศ ได้รับสรรเสริญ ได้สุข ส่วนที่เป็น**อนิฏฐารมณ์** อันไม่น่าปรารถนา ได้แก่ เสื่อมลาภ เสื่อมยศ ถูกนินทา ได้ทุกข์ พึงทำใจเอาไว้กลาง ๆ ว่า มีคนนินทา ก็ต้องมีคนสรรเสริญ มีสุขก็ต้อง มีทุกข์ มีลาภย่อมเสื่อมลาภ มียศก็ย่อมเสื่อมยศ หากเราหวังอะไรเกินเหตุ เมื่อเวลาเราผิดหวัง ไม่สมหวัง ให้ทำใจไว้ว่านั่นคือโลกธรรมทั้ง ๘ คือ มีได้ก็ต้องเสื่อมได้ เป็นของธรรมดา ในโลกนี้ ย่อมหนีสิ่งเหล่านี้ไปไม่พ้น เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ก็ย่อมหนีสิ่งเหล่านี้ไปไม่พ้นอย่างแน่นอนจะได้ไม่ต้องเป็นทุกข์มาก **เป็นผู้มีสมานัตตตา** คือ การปฏิบัติตนเสมอต้นเสมอปลายการทำตัวให้เข้ากันได้ เป็นเพื่อนร่วมทุกข์ร่วมสุข ไม่เอาเปรียบ ร่วมเผชิญ และแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน ไม่ถือเราถือเขา รู้จักผูกมิตรกับผู้อื่น เช่น ในยามที่ตนตกทุกข์ได้ยากก็ไม่ทอดทิ้งยังช่วยเหลือ ย่อมเกิดความสุข และความสามัคคีในหมู่คณะ ชีวิตล่วงผ่านมาแล้วถึง ๗๒ ปี พึงระลึกอยู่เสมอในปัจจุบันชาตินี้ ไม่ใช่อดีตชาติว่าแต่ก่อนเป็นประการใด ปัจจุบันนี้มีชีวิตความเป็นอยู่เป็นประการใด ปัจจุบันนี้มีความเป็นอยู่เป็นประการใดขอให้นึกถึงคำที่ว่า ๔ ประการ

๑. อย่าทิ้งคน ที่ร่วมสู้ อยู่เคียงข้าง

๒. อย่าลืมคน ที่ช่วยสร้าง ทางยิ่งใหญ่

๓. อย่าละเลย คนที่เคย มีน้ำใจ

๔. อย่าลืมเป็น ผู้ให้ เมื่อได้ดี

หรืออีกนัยหนึ่งว่า ได้ฉัตรอย่าลืมร่ม ได้พรมอย่าลืมเสื่อ ได้เสื้ออย่าลืมใส ได้เป็นใหญ่อย่าลืมตัว ได้ดีอย่าลืมผู้มีพระคุณ

๕. เมื่ออาพาธ พึ่งแพทย์ พึ่งยา ๒๐% รวม ๑๐๐%

ภายใต้การดำเนินชีวิต ใต้กฎ ๓ ประการ

๑. กฎธรรมชาติ (เกิด แก่ เจ็บ ตาย)

๒. กฎหมาย (แพ่ง อาญา)

๓. กฎแห่งกรรม (บาป บุญ)

การใช้ชีวิตภายใต้ ๓ กฎนี้ ถ้าไม่ล่วงละเมิดจะแคล้วคลาดปลอดภัยดำเนินชีวิตอย่างสงบสุข

เป็นสุขอย่างยิ่งที่ได้มีโอกาสสนองงานคณะสงฆ์ด้านสาธารณสงเคราะห์ผ่านมาจนอายุครบ ๗๒ ปี และได้บูรณะพระวิหารสมเด็จพระปิ่นเกล้าฯ เพื่อถวายเป็นพระราชกุศล นับเป็นมงคลโอกาสที่คณะสงฆวัดศรีสุดาราม วรวิหารและศิษยานุศิษย์ต่างพร้อมใจแสดงตนมุทิตาสักการะ แสดงความกตัญญูกตเวที พร้อมใจกันจัดงานมงคลทำบุญใหญ่ให้เนื่องในงานทำบุญอายุวัฒนมงคล ๖ รอบนักษัตร ๗๒ ปี และครองพระอารามหลวงเป็นปีที่ ๓๕ จึงจัดพิมพ์หนังสือ **ที่พึ่งของชาว "โลก"** (The Light of the Word) เซอร์เอ็ดวิน อาร์โนลด์ (Sri Edwin Arnold) รจนาเป็นภาษาอังกฤษ โรจนากร (ศาสตราจารย์คุณหญิงแม้นมาส ชวลิต) เรียบเรียงเป็นภาษาไทยเป็นวิทยาทานในโอกาสนี้ ขอขอบคุณ ขอบใจ ด้วยใจจริง กุศลใดที่เกิดขึ้นในอดีตปัจจุบัน ขอกุศลนี้จงบังเกิดแก่ทุกท่าน กุศลใดที่จะเกิดในอนาคต ขอกุศลนั้นถึงแก่ท่านทั้งหลายด้วย ขอความผาสุกสิริสวัสดิ์ พิพัฒนมงคลอเนกศุภผล ลาภ ยศ สถาพรพึงบังเกิดมีแก่ท่านทั้งหลายต่อที่ทุกสถานต่อกาล ทุกเมื่อ เทอญ

ขอเมตตาธรรมเป็นที่พึ่ง

พระเทพประสิทธิมนต์

(พระเทพประสิทธิมนต์)

เจ้าอาวาสวัดศรีสุดาราม วรวิหาร

ที่ปรึกษาเจ้าคณะกรุงเทพมหานคร

วัดศรีสุดารามวรวิหาร

โทร. ๐ ๒๔๓๓ ๕๙๑๙

บูรพาจารย์

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก

(ปุ่น ปุณฺณสิริมหาเถร)

พระองค์ที่ ๑๗

วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพมหานคร

พระอุปัชฌาย์

ขณะดำรงสมณศักดิ์ที่ สมเด็จพระวันรัต

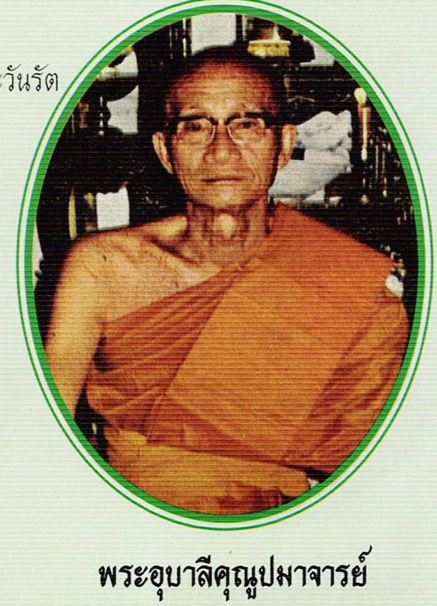

พระธรรมวรนายก

(สมบูรณ์ จนฺทกมหาเถร)

วัดอุดมธานี นครนายก

พระกรรมวาจาจารย์

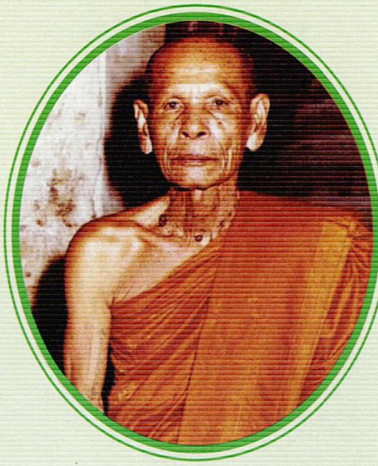
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

(กมล กมลมหาเถร)

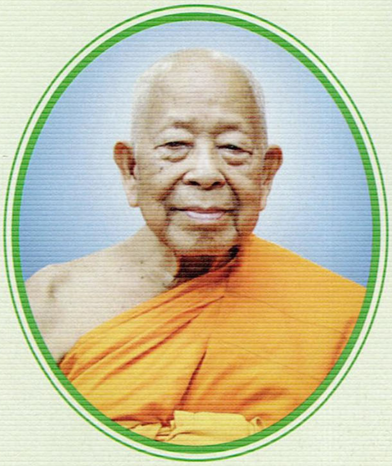
วัดพระเชตุพนฯ กรุงเทพมหานคร

พระอนุสาวนาจารย์

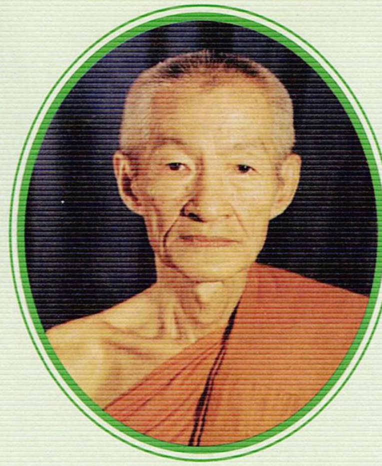
ขณะดำรงสมณศักดิ์ พระธรรมเสนานี

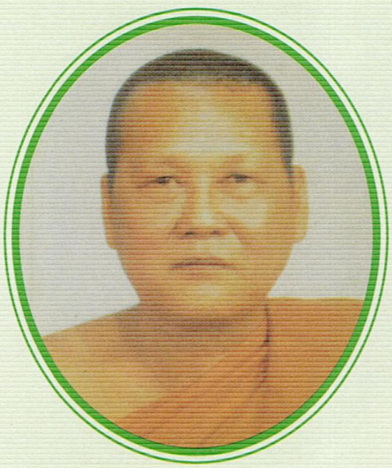
สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์
(ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร)
วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร

สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์
(ช่วง วรปุญฺญมหาเถร)
วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร

พระวิสุทธาธิบดี
(ไสว จิตวีรมหาเถร)
วัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร

พระราชสุวัฒนาภรณ์
(ฟู ปิยาจารเถร)
วัดเวฬุราชิณ กรุงเทพมหานคร
ผู้มีอุปการคุณ

พระครูกัลยาณวิสุทธิ์
วัดบรมสถล (วัดดอน) กรุงเทพมหานคร
พระอุปัชฌาย์ในการบรรพชา

๑. พระครูธรรมวิจารณ์ (แก้ว)
๒. พระครูธรรมวิจารณ์ (อิน)
๓. พระครูธรรมวิจารณ์ (โพ)
๔. พระครูธรรมวิจารณ์ (สุด)
๕. พระครูธรรมวิจารณ์ (แดง)
๖. พระครูธรรมวิจารณ์ (พุ่ม)
๗. พระครูญาณสิริวัฒน์ (ทองห่อ)

อดีตเจ้าอาวาส
วัดศรีสุดาราม วรวิหาร

พระวิหารสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนการบูรณะ

พระวิหารสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่บูรณะขึ้นใหม่

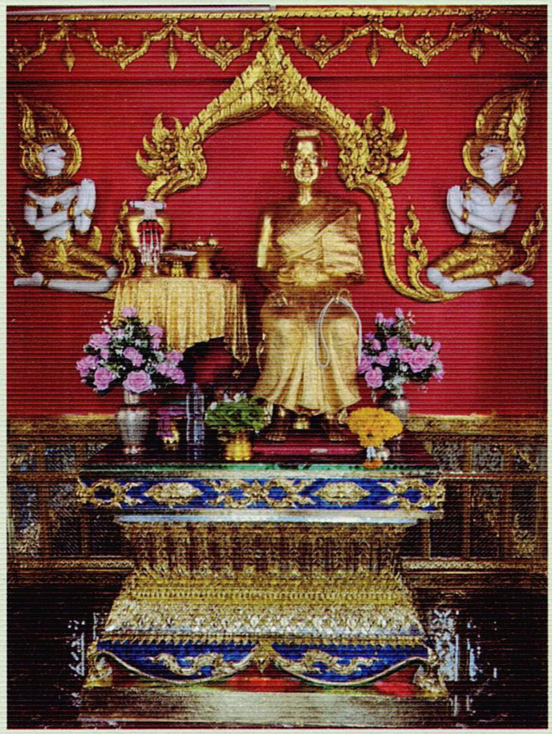
พระวิสุทธาธิบดี (ไสว จิตวีรมหาเถร)
วัดไตรมิตรวิทยาราม กรุงเทพมหานคร
มอบพระบัญชาแต่งตั้งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง
๙ กรกฎาคม ๒๕๓๐

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินฺธรมหาเถร)
วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร
มอบพระบัญชาตราตั้งพระอุปัชฌาย์ วิสามัญ
๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๑

มณฑปประดิษฐานพระรูปเหมือนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์

พระรูปเหมือนสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์
ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ ๑
ทรงเป็นพระราชมารดาในสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์ พระบรมราชินี
ทรงเป็นพระบรมราชชนนีในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔
และพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

บูรณะพระอุโบสถถวายเป็นพระราชกุศล

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้
เจ้าพระยามุขมนตรี เป็นแม่กองสร้างพระอุโบสถ ขนาด ยาว ๑๕ วา กว้าง ๗ วา
เพื่ออุทิศถวายแด่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากรมพระศรีสุดารักษ์
ซึ่งเป็นสมเด็จพระอัยยิกาเจ้าในพระองค์

ที่พึ่งของชาว "โลก"

บทที่ ๑

พระสิทธัตถกุมาร

วันหนึ่งในฤดูร้อน พญาหงส์สีขาวสะอาดตัวหนึ่งนำฝูงบินผ่านพระอุทยาน ของพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ บ่ายหน้าไปทางทิศเหนือสู่รัง ณ ยอดเขาหิมาลัยโพ้น ความขาวของฝูงหงส์ ซึ่งทาบอยู่กับท้องฟ้าสีขาวนั้น เป็นประดุจทางช้างเผือก ยังความนิยมยินดีให้แก่ผู้พบเห็นยิ่งนักแต่พระเทวทัตกุมารมิเป็นเช่นนั้น น้ำพระทัยของเจ้าชายพระองค์น้อยนี้เป็นพาล มุ่งแต่จะทำลายเป็นที่ตั้ง พอทอดพระเนตรเห็นพญาหงส์ เธอก็ทรงโก่งสายธนูขึ้นทันที ยกลูกศรขึ้นพาดสาย และน้าวหน่วงเต็มแรง ปล่อยศรวิ่งขึ้นไปเสียบอกพญาหงส์ ซึ่งกำลังร่อนร้องร่าเริงใจอยู่บนอากาศ นกที่น่าสงสารก็พลัดตกลงมาบนพื้นดิน ศรยังเสียบคาอกอยู่

กษณะนั้น พระสิทธัตถกุมาร พระโอรสแห่งพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ กำลังประทับอยู่ในพระอุทยานเหมือนกัน พญาหงส์ถลาร่วงลงมาตรงพระพักตร์พอดี เจ้าชายทอดพระเนตรเห็นเข้าก็บังเกิดความเวทนา ทรงอุ้มหงส์นั้นขึ้นจากพื้น ประคองกอดแต่เบา ๆ มิให้วิหคเคราะห์ร้ายนั้นตกใจ แล้วก็ทรงชักศร ซึ่งเสียบเนื้ออยู่นั้นออกเสีย พลางชโลมแผลด้วยน้ำผึ้ง แล้วเอาใบไม้ผจงปิดปากแผลอย่างเบา ๆ แล้วก็ทอดถอนพระหฤทัย รำพึงถึงความทุกข์ของพญาหงส์ อันมีกายปรากฏบาดแผลอันใหญ่นั้น

พระกุมารนั้นก็ยังทรงพระเยาว์นัก พระชันษาของเธอน้อย ชอบที่จะแสวงสุขอย่างเด็กอื่น แต่เธอกลับคิดใคร่ครวญถึงความเจ็บปวดของพญาหงส์ อันความทุกข์ซึ่งสำแดงอยู่ในตัวนกนั้นเป็นอย่างไรกันหนอ เพื่อให้รู้ความจริงโดยตนเองอย่างแน่ชัด พระองค์ทรงหยิบลูกศรขึ้น แล้วก็แทงลงตรงข้อพระหัตถ์ พิษศรเสียวปลาบไปถึงพระหทัย และพระกุมารก็ทรงเข้าพระทัย ในทันทีนั้นเองว่า ความเจ็บปวดของนกนั้นสาหัสเพียงไร เธอจึงทรงปลอบนกด้วยพระวาจาอ่อนหวาน กระทำพระองค์เป็นมิตรกับสัตว์ตัวน้อย เพื่อมิให้มันตื่นตกใจต่อไป

พอดีพระเทวทัตกุมารผู้ยิงพญาหงส์ก็เสด็จมาถึง และจะแย่งนกนั้นไปให้ได้ พระสิทธัตถกุมารก็ไม่ทรงยอม ด้วยเหตุว่าพระเทวทัตเป็นผู้ทำลายหงส์ แต่พระองค์เป็นผู้ประทานชีวิต ถ้าหากปล่อยนกให้แก่เทวทัตผู้อนุชา นกจะต้องตายเป็นแน่แท้ พระองค์ประกาศว่า จะทรงสั่งสอนความเมตตาแก่โลก ถ้าหากว่าพระเทวทัตจะทรงคัดค้าน ก็ขอให้ทรงเรียกนักปราชญ์มาตัดสิน

ในที่สุด เทพเจ้าซึ่งปลอมพระองค์มาเป็นนักปราชญ์ ก็ทรงตัดสินว่า *“ผู้ใดกรุณาต่อสัตว์และเป็นผู้ช่วยเหลือสัตว์ ผู้นั้นเป็นเจ้าของ ด้วยเหตุนั้น ผู้ช่วยเหลือสัตว์เป็นผู้ให้ชีวิต แต่ผู้ทำลายชีวิตสัตว์ให้ดับล่วงไปได้ ชื่อว่าเป็นผู้เข่นฆ่า หาใช่เจ้าของสัตว์นั้นไม่”* พระเทวทัตจึงแพ้ความ และพระสิทธัตถกุมารก็ได้พญาหงส์ไปเลี้ยงไว้

พระสิทธัตถกุมารนี้แหละ คือพระบรมศาสดา ผู้ประกาศศาสนาพุทธให้แก่ปวงชนทั้งปวง ให้เขาทั้งหลายได้พบเห็น และได้คงอยู่ในความสุขอันแท้จริง ความเป็นพระศาสดาผู้ตรัสรู้รอบด้าน ได้ปรากฏให้เห็นตั้งแต่พระชันษาน้อย ๆ

เมื่อพระพุทธองค์ทรงจุติจากสวรรค์ มาเข้าพระครรภ์พระพุทธมารดา คือพระนางสิริมหามายาเทวี เป็นพระชาติสุดท้าย ซึ่งทรงสั่งสอนพระธรรมแก่ชาวโลกนั้น ได้บังเกิดรังสีส่องสว่างกระจ่างแจ้งขึ้นในยามค่ำคืนมืดสนิท เขาหินทั้งหลายส่งเสียงกัมปนาท ระลอกคลื่นในมหาสมุทรบรรเลงเพลงกล่อม และปวงบุปผชาตินานาพรรณแย้มกลีบขยายชูช่ออรชร ทั้ง ๆ ที่อรุโณทัยยังไม่ได้มาถึง พระพายพัดเย็นชุ่มฉ่ำ และ

สรรพสิ่งทั้งหลายดูเหมือนจะกระซิบบอกกันว่า ท่านทั้งหลายผู้ตาย ที่กำลังจะเกิด และผู้เกิดที่ตายไปแล้ว จงตื่นขึ้นและจงฟัง วันนี้พระพุทธเจ้าได้เสด็จลงมาปฏิสนธิแล้ว จงรู้ และจงมีหวังเถิด

ในตอนเช้าวันนั้น พระโหราจารย์ได้ทูลถวายพระพร **พระเจ้าสิริสุทโธทนะ** พระพุทธบิดาว่า *"พระโอรสของพระองค์ได้ทรงปฏิสนธิแล้ว และจะทรงเติบโตขึ้นเป็นบุรุษอันใหญ่ยิ่งเป็นผู้ทรงปัญญายอด หากมิเป็นพระมหาจักรพรรดิครองทั่วทุกทวีป ก็จะทรงเป็นพระบรมศาสดา โปรดบรรดาสัตว์โลกทั้งหลาย และช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความโง่เขลาอันมืดมน"*

ครั้นพระพุทธมารดาทรงครรภ์ครบถ้วนทศมาส ก็ทรงประสูติพระโอรสใต้รุกขฉายาในป่าลุมพินีวัน เทพเจ้าทั้งหลาย เสด็จจากฟากฟ้าลงมาอัญเชิญพระวอทอง พ่อค้าชาวเมืองได้สดับข่าว ก็เดินทางมาแต่ไกล เพื่อเอาของขวัญอันมีค่ามาถวายพระบรมราชกุมาร และในหมู่ชนทั้งหลาย ซึ่งเดินทางมาชมบุญบารมีนั้นมีฤาษีตนหนึ่งทรงนามว่า **อสิตฤาษี** ท่านผู้นี้ทรงบำเพ็ญพรตอยู่ใต้ต้นไม้ ได้สดับเสียงเทพยดาลงมาบอกว่า บัดนี้ พระพุทธเจ้าได้เสด็จลงมาในโลกแล้ว ให้ไปชมพระบารมีเถิด ท่านจึงรีบร้อนมาในเมืองกบิลพัสดุ์ ครั้นเดินเข้ามาใกล้ พระพุทธมารดาก็ทรงวาง พระกุมารลงแทบบาทพระดาบส พระฤาษีเห็นศุภลักษณ์แห่งพระโอรส ก็ร้องห้ามว่า *"อย่า อย่า พระนางอย่าทรงวางพระโอรสลง''* แล้วพระฤาษีก็ก้มลงกระทำอภิวันทนาการพระบรมกุมารถึง ๘ ครั้ง กล่าวว่า *"พระองค์นี้แหละ คือพระพุทธเจ้าอย่างแน่แท้ ด้วยปรากฏมีรังสีกุหลาบจ้าจากพระวรกาย พระลักษณะ ๓๒ ประการของมหาบุรุษปรากฏอยู่ในพระองค์พร้อมสิ้น พระองค์นี้แหละ คือผกาของปวงชนอันจะบานเพียงครั้งเดียวในระยะอสงไขยปี เมื่อบานแล้วก็ส่งกลิ่นหอมขจรขจายไปทั่วพิภพ อบโลกให้หอมหวานด้วยปัญญาปานมธุรส"*

ครั้นพระชนม์ของพระบรมกุมารลุถึง ๗ วัน พระพุทธมารดาก็เสด็จสู่สวรรคาลัย ด้วยเหตุว่าพระนางเธอประสูติพระโอรสประเสริฐ เทพยดาเจ้าทั้งปวงทรงรักใคร่

มิยอมให้เสด็จทนทุกข์เวทนาอยู่ในโลกนี้สืบไป จึงรับเสด็จพระนางไปสถิตอยู่ ณ สรวงสวรรค์ตลอดนิรันดร

ส่วนพระราชโอรสนั้น เมื่อพระชนม์ได้ ๘ พรรษา พระพุทธบิดาก็ทรงหา **พระวิศวามิตรฤๅษี**มาสั่งสอนศิลปวิทยาแก่พระกุมาร พระวิศวามิตรรับพระราชโองการ พอถึงวันฤกษ์ดีเรียกกุมารมาสั่งสอน

พระราชโอรสทรงยืนถือกระดานไม้จันทน์แดงขัดมันเป็นเงาวับ และมีริมขอบฝังพลอยอยู่ตรงหน้าพระอาจารย์ พระหัตถ์น้อย ๆ ผจงจับดินสอมั่น และพระเนตรอันสุกใสจับอยู่ที่พระอาจารย์ด้วยความเคารพและสนพระทัย

พระฤๅษีบอกว่า *“พระกุมารจงเขียนคัมภีร์นี้ลง”* แล้วท่านก็ท่องคาถาคายัตรีซึ่งยาก ลึกล้ำ ผู้สูงยิ่งด้วยปัญญาและความรอบรู้เท่านั้น จึงจะเขียนได้ พระกุมารทรงฟังแล้วก็เขียนลงบนกระดานอย่างถูกต้อง ใช่แต่ภาษาเดียวเท่านั้น เธอยังเขียนเป็นภาษาเทวนาครี, ยะวะ, ตีร์ถี และอื่น ๆ อีกเป็นหลายสิบภาษา จนพระอาจารย์ต้องร้องว่า พอแล้วพระเจ้าข้า แล้วท่านก็สอนให้นับเลขถึงสิบ แต่พระกุมารทรงนับต่อไปได้ถึงโกฏิ, อสงไขย, นหุต และ นินนหุต พระอาจารย์ต้องทูลว่า พอแล้ว แล้วก็สอนดาราศาสตร์ พระโอรสตรัสเล่าให้ฟังสิ้น ถึงโคจรของจักรวาล ดวงดาวใหญ่น้อยเดินไปอย่างไร เหตุใดจึงเกิดมี คน สัตว์ พืชผล และแม่น้ำ ในมหาสมุทรนี้เกิดจากปรมาณูเป็นต้น น้ำในแม่น้ำต้องความร้อนละลายเป็นไอลอยไป แล้วตกลงมาเป็นฝน น้ำฝนทำให้เกิดมหาสมุทร และมหาสมุทรก็ทำให้เกิดฝน ความหมุนเวียนอันเป็นธรรมดาของโลกนั้นมีอยู่ดังนี้

พระฤๅษีจะสอนอะไร พระกุมารก็ทรงทราบสิ้น พระดาบสจึงก้มลงกราบพระกุมารแล้วทูลว่า

“พระองค์เป็นศาสดาของอาจารย์ ข้าพเจ้าหาใช่ครูของพระองค์ไม่ ข้าพเจ้ามาถวายความรู้ กลับต้องมาเรียนจากพระองค์เสียแล้ว พระองค์ทรงรอบรู้ทั่วทุกสิ่ง โดยมิต้องใช้หนังสือเลย”

อันพระกุมารแห่งศากยวงศ์นั้น จะเก่งเพียงความรู้อย่างเดียวก็หาไม่ แม้ในการวางพระองค์ และในการประลองศึกฝึกกำลังเยี่ยงบุรุษนักรบ ก็หาอาจมีใครเทียบไม่ แต่น้ำพระทัยของเธอนั้นเต็มไปด้วยเมตตามาแต่พระชนม์ยังน้อย ๆ ยามเมื่อทรงเล่นสนุกกับพระสหาย แม้กำลังมีชัยในการละเล่น หากได้ทรงเห็นพระสหายหดหู่พระทัย ก็ทรงสงสาร และหย่อนพระกำลังลงให้พระสหายได้เป็นผู้ชนะบ้าง พระสิทธัตถกุมารนั้นทรงมีพระอัธยาศัยดังนี้

เมื่อทรงเจริญวัย พระทัยอันเมตตาก็แผ่กว้างขยายออกไปทุกที ประดุจต้นไม้ใหญ่ ซึ่งแตกใบกิ่งก้านไปจากเมล็ดพืชเพียงเม็ดเดียว วันหนึ่งพระพุทธบิดาได้ตรัสชวนพระกุมารไปทอดพระเนตรพิธีแรกนาขวัญ ชมความสดชื่นในท้องนา และการหว่านไถข้าวกล้าทั้งหลาย ซึ่งจะตกเป็นของพระกุมารทันทีที่พระพุทธบิดาเสด็จสู่สวรรคาลัย

เวลานั้นต้นไม้กำลังออกดอกงามสะพรั่ง ชาวนากำลังไถนาอยู่ริมลำธาร อันมีน้ำไหลรินระหว่างหมู่ต้นตาลรายเรียง เป็นวสันตฤดู หมู่นกเบิกบานแจ่มใสส่งเสียงเจื้อยแจ้ว แมลงเล็ก ๆ และสัตว์เลื้อยคลานต่างก็มีความสุขอยู่ทั่วหน้า จาก ไกล ๆ ได้ยินเสียงตีกลองใหญ่ อันแสดงว่าพิธีอาวาหมงคลได้มีขึ้นในที่ใดที่หนึ่ง พระมหากษัตริย์และพระบรมราชโอรสได้ทอดพระเนตรธรรมชาติ และทรงสดับเสียงเหล่านี้ด้วยความสุขอย่างยิ่ง

แต่ในท่ามกลางความชื่นบานเกษมสันต์หรรษานั้นเอง เจ้าชายพระองค์น้อยได้ทรงมองซึ้งลงไป และทรงเห็นสิ่งซึ่งไม่มีใครได้เอาใจใส่มาแต่ก่อนว่า

"ในดอกกุหลาบอันสวยงามงามนั้น ก็มีหนามอยู่ ในชีวิตซึ่งเต็มไปด้วยความรื่นรมย์นั้น ก็มีความทุกข์ ดูเอาเถิด ชาวนานั้นต้องจับคันไถไปท่ามกลางสุริยะแสงอันแผดจ้า ควายซึ่งลากคันไถนั้นเล่า ก็ต้องเดือดร้อนสาหัส เพื่ออะไรเล่า เพื่อการยังชีพไว้เท่านั้น ดูไปบนอากาศนั้นเถิด พญาเหยี่ยวกำลังถลาไล่จับนกเล็กเป็นอาหาร นกเล็กเล่า ก็ไล่ต้อนฝูงผีเสื้อ ซึ่งบินหนีด้วยความตระหนกตกใจ จะดูไปในน้ำ

การฆ่า และถูกฆ่า เพื่อยังชีวิต ก็มีให้เห็นประจักษ์แจ้ง เราฆ่าเขาเพื่อยังชีพ และเราก็ถูกฆ่าต่อไป เพื่อผู้อื่นได้ครองชีพไว้ ฆ่ากันมาตั้งแต่สัตว์เล็กจนถึงสัตว์ใหญ่ โลกอันดูงามแต่ภายนอกนี้ ภายในเต็มไปด้วยความทุกขเวทนาทั้งสิ้น อนิจจา"

พระกุมารทรงรำลึกดังนั้นแล้ว ก็มิอาจประทับดูความน่าสังเวชของสัตว์โลกอยู่ ณ ที่นั้นได้ จึงเสด็จไปประทับเสียใต้รุกขชมพู่ลำพังพระองค์เดียว เพื่อทรงใคร่ครวญถึงทุกข์โศกของ โลก ทรงรำพึงไปในพระทัยว่า *"ทำอย่างไรดีหนอ เหล่าสัตว์โลกผู้น่าสงสารทั้งหลายจะพ้นเสียได้ซึ่งทุกขเวทนาทั้งปวงนี้"*

กษณะที่พระบรมโอรสทรงบำเพ็ญญาณระลึกถึงทางดับทุกข์ของสัตว์โลกใต้รุกขฉายานั้นเอง พระฤาษี ๕ ตนเหาะผ่านมาทางอากาศ มาถึงต้นชมพู่ ก็มิอาจไปต่อไปได้ ต่างก็สนเท่ห์นัก มองลงมาเบื้องล่างเห็นพระมหาบุรุษประทับอยู่ มีพระรัศมีปรากฏจากพระวรกายเปล่งปลั่ง จึงรีบลงจากอากาศ ถวายนมัสการ เปล่งเสียงสรรเสริญพระคุณ แล้วจึงพากันเหาะ ต่อไป

บทที่ ๒

ยโสธราเทวี

ครั้นพระสิทธัตถะมีพระชนม์ได้ ๑๘ พรรษา พระพุทธบิดาก็ให้ทรงสร้างปราสาทอันวิจิตรตระการตาขึ้น ๓ องค์ สำหรับฤดูร้อน ฤดูหนาว และฤดูดอกไม้หอมมีนามว่า จำปา กำลังออกดอก ปราสาทองค์ที่หนึ่ง ซึ่งมีนามว่า **สุภะ** นั้น สร้างด้วยไม้สักตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสวางซ้อนกัน และภายในกอร์ปด้วยไม้สนสลักเสลาเป็นลวดลายงามตา อันปราสาทองค์นี้มีไว้สำหรับประทับในฤดูหนาว เพราะเมื่อเสด็จเข้าไปแล้วความอบอุ่นจักบังเกิดขึ้นแด่พระองค์ ปราสาทองค์ที่สองนั้น มีนามว่า **สุรัมมา** สำหรับประทับในฤดูร้อน เพื่อผ่อนบรรเทาความร้อนอันโหดร้ายของธรรมชาติ องค์ปราสาทจึงก่อด้วยศิลาอ่อนขาวทั้งองค์ และปราสาทอีกองค์หนึ่งซึ่งมีไว้สำหรับต้อนรับเวลาจำปาออกดอก และพืชผลทั้งหลายผลิใบนั้น มีนามว่า **รัมมา** อิฐเผาสีแดงฉานประกอบขึ้นเป็นพระปราสาทองค์นี้ และมีหลังคาทำด้วยกระเบื้องสีน้ำเงินงาม

บริเวณภายนอกพระปราสาททั้งสาม ก็ล้วนแล้วไปด้วยบุปผาชาตินานาชนิดชูช่อและส่งกลิ่นหอมระรวยรินอยู่ไม่ขาดสักทิวาวัน ถัดไปจากไม้ดอก ก็มีไม้ดงปลูกไว้รายเรียง ริมฝั่งน้ำอันไหลหลั่งถั่งแรง เสียงคะครึกครื้นมิได้ยั้งหยุด จะเปรียบก็ประดุจพระโลหิตกษัตริย์หนุ่มอันสดสี ย่อมไหลแรงเร็วดี และไม่มีการถอยหลังดังนั้นความสุขสนุกสนานก็บังเกิดขึ้นทุกวันทุกเวลามิได้ขาด แต่ทว่า ยังมีหลายเวลาซึ่งพระพักตร์ของพระสิทธัตถะหม่นหมอง เหมือนพระสุริยะ ซึ่งต้องเมฆดำมาเป็นเงาบัง คราใดที่ทรงรำลึกถึงความทุกข์อันแฝงอยู่ในสีกุหลาบของชีวิต ครานั้นพระพักตร์ของพระบรมโอรสก็ซีดสลดลงทันที

การทั้งหมดนี้ มิรอดพ้นความสังเกตของพระพุทธบิดาไปได้ พระองค์ทรงพระวิตกยิ่งนัก ด้วยหวาดหวั่นพระทัยว่า *"พระโอรสจะทรงหลีกทางโลกไปแสวงสุขในทางแคบ และโดดเดี่ยวเต็มไปด้วยความกันดาร เพื่อเสาะหาพระธรรมล้ำเลิศมาสั่งสอนมนุษย์เป็นแน่แท้"* พระเจ้าสิริสุทโธทนะทรงเป็นกษัตริย์ ซึ่งรักมั่นและภาคภูมิในความเป็นขัตติยะยิ่งกว่าสิ่งใด อุดมคติของพระองค์ คือการมีพระโอรสเป็นจักรพรรดิของยอดจักรพรรดิทั้งหลาย เพราะว่า นั่นเป็นอำนาจสูงสุด และเป็นความสุขอย่างยิ่งยวด พระองค์มิทรงปรารถนาจะเห็นพระราชโอรสเป็นพระพุทธเจ้าผู้โปรดสัตว์เลยแม้แต่น้อย เมื่อเห็นพระสิทธัตถะทรงมีพระพักตร์หม่นหมอง เฝ้าวิตกวิจารณ์ถึงสุขทุกข์ของมนุษย์ พระองค์ก็ทรงหวั่นไปว่า พระโอรสจะทรงสละทางโลกเสีย จึงทรงปรึกษาเหล่ามหาอำมาตย์ หาทางป้องกันเสีย เหล่ามุขมนตรีกราบทูลว่า สิ่งที่จะผูกจิตมนุษย์ได้นั้น หาใช่โซ่ตรวนไม่ เส้นเกศาแห่งนางงามเท่านั้น จึงจะผูกจิตบุรุษได้ พระโอรสทรงเศร้าหมองดังนี้ เพราะยังมิได้ทรงอภิเษกสมรส ยังมิได้ทรงรู้จักความสุขยิ่งยอด อันเกิดจากความรัก ขอให้ทรงหานางผู้งามเลิศมาพระราชทานพระโอรสเถิด

พระเจ้าสิริสุทโธทนะทรงเห็นว่า การเลือกชายาให้พระโอรสนั้น เป็นการมิชอบ เพราะว่าการที่พระองค์ทรงเลือกชายาให้พระโอรส *"ก็เป็นเขาผู้อื่นเลือกรักให้สมสู่"* ดูไม่เป็นการที่จะทำให้พระโอรสรู้จักรักจริงได้ จึงทรงตกลงว่า ให้มีงานมโหฬารขึ้น แล้วให้นางงามทั้งหลายมาประชุมกัน และให้ทุกนางมารับของขวัญจากพระสิทธัตถะ พระองค์ต้องพระทัยนางใด ก็ให้อำมาตย์คอยสังเกตไว้ เมื่องานเสร็จลงแล้ว พระชนกจะทรงสู่ขอนางนั้นให้พระโอรส

ไม่ช้า วันงานรื่นเริงในพระราชวังก็มาถึง ราชกัญญาทั้งหลายแต่งกายของตนอย่างวิจิตรเพริศแพร้ว, หวีเส้นเกศาอันดำสนิทแล้วเกล้าเมาฬี แต้มขนตาด้วยน้ำยาอันเป็นเสน่ห์ละลานจิต, มือเท้าน้อย ๆ นั้นย้อมด้วยชาดสีงาม ต่างสวมเครื่องประดับลูบไล้วิเลปนะอันมีกลิ่นหอมชวนจิตพิศวง แล้วต่างก็เยื้องกรายเข้าวังใน พอถึงเวลาดรุณีแห่งกบิลพัสดุ์ก็ค่อย ๆ เดินผ่านบัลลังก์พระโอรส ซึ่งประทับทอดพระเนตรอยู่เป็นสง่าน่าเกรง พอนางนั้น ๆ ชม้อยชม้ายเนตรอันดำขำ ขึ้นสบเนตรพระกุมาร ต่างก็

เกิดความประหวั่นกลัว ใจระรัวสั่น มิอาจเอื้อมยกตนขึ้นเป็นคู่เสน่หาแห่งพระองค์ได้ พระกุมารนั้นประทับสงบนิ่ง พระพักตร์อ่อนหวานกรุณาและดวงเนตรเพียบไปด้วยความปรานี แต่ก็หาอาจจะมีนางใดกล้าสบเนตรได้ ต่างรับของขวัญจากพระหัตถ์ด้วยมือสั่นระรัว แล้วห่อไหล่ค้อมตัว เดินหลบหายเข้าไปปะปนอยู่ในหมู่เพื่อนเสียโดยเร็ว ทุกนางมิอาจมีอาการสงบนิ่งอยู่ได้ เกิดประหวั่นพรั่นใจกายสั่นระรัวด้วยกันทุกนาง

และแล้ว นางสุดท้ายก็ได้ดำเนินมาตรงพระพักตร์ นางกษัตริย์นี้โฉมงามดังอัปสรสวรรค์ อาการเยื้องกรายก็งามสง่าเหมือนพระลักษมี สองเนตรเทวีดำสนิท และมีแววหวานบริสุทธิ์เหมือนตานางเมื่อเวลารัก เธอหยุดลงตรงพระพักตร์พระกุมาร พนมหัตถ์ขึ้นระหว่างอุระ ชูศอแล้วเงยพักตร์ขึ้นสบเนตรพระองค์ ยิ้มอย่างแจ่มใส พลางทูลถามไม่ลดเลี้ยวว่า *"หม่อมฉันจะได้รับของขวัญไหมเพคะ"*

บุคคลซึ่งอยู่ใกล้ชิดในเวลานั้น ได้กราบทูลพระเจ้าสิริสุทโธทนะว่า *"ทันทีที่พระโอรสทอดพระเนตรเห็นยอดยุวกัญญายโสธรา ธิดาแห่งสุปปพุทธะ พระพักตร์ของพระองค์เปลี่ยนไปเห็นถนัด"* พระกุมารทรงตอบว่า *"ของขวัญนั้นหมดเสียแล้ว แต่ขอให้ภคินีผู้ทรงโฉมงามล้ำรับเอาสิ่งนี้ไป"* ตรัสแล้วก็ทรงถอดสร้อยพระศอมรกตออกคาดเอวอันอรชร อันหุ้มไว้ด้วยกำมะหยี่ดำ พระเนตรสบเนตรนางด้วยความรักอันท่วมท้น มิอาจปกปิดไว้ได้

เมื่อพระพุทธบิดาทรงทราบแน่ว่า พระโอรสผูกสมัครรักใคร่ยโสธราแล้ว ก็ทรงแต่งทูตให้ไปสู่ขอนางจากพระสุปปพุทธะ ผู้เป็นชนก แต่พระสุปปพุทธะตรัสตอบว่า ตามธรรมเนียมนางกษัตริย์ในศากยะตระกูลนั้น ผู้จะเป็นคู่ของนาง ต้องแสดงว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในยุทธศิลปศาสตร์ อาจรบชนะผู้ท้าทั้งหลายให้ได้เสียก่อน พระองค์ทรงสั่งมากับทูตว่า *"ลูกของเรานี้มีโอรสกษัตริย์ปองอยู่มากหลาย หากว่าพระโอรสของกษัตริย์ท่าน โก่งศร แกว่งดาบ และขี่ม้าได้ดีกว่าผู้ใด เธอก็จะได้นางไปเป็นชายา แต่เราสงสัยนัก พระสิทธัตถะหรือจะทำกิจของนักรบได้ เธอแก่วัดออกยังงั้น"*

พระเจ้าสิริสุทโธทนะก็เสียพระทัยที่พระโอรสจะไม่ได้นางผู้เป็นที่รัก แต่พระกุมารหนุ่มทูลว่า ให้ทรงจัดการประลองรบขึ้นเถิด พระองค์ได้ทรงฝึกฝนวิชาของบุรุษอยู่บ้างเหมือนกับพระญาติเหล่านั้น เมื่อพระองค์ทรงรักนางแล้ว หายอมเสียนางไปไม่

ด้วยเหตุที่พระสิทธัตถะตรัสดังนี้ เจ็ดวันหลังจากนั้น ก็มีพิธีประลองกำลังครั้งใหญ่ ผู้ใดได้ชัยชนะ ผู้นั้นก็จะได้นางยโสธรา **พระเทวทัต**ผู้ชำนาญทางศร **พระอรชุน**ผู้เก่งทางขี่ม้า และ**พระนันทะ**ผู้เชี่ยวชาญดาบ ก็ไปประชุมพร้อม พระสิทธัตถะนั้นทรงม้ากัณฐกะสีขาวผ่อง ซึ่งวิ่งระเริงร้องก้องกังวาล เพราะความแปลกตาเข้ามาในสนามยุทธ์ พระโอรสกวาดพระเนตรตรวจดูมหาชนทั่ว และเมื่อทอดพระเนตรเห็นยโสธราจอมขวัญ ก็เสด็จลงจากอัสดรกัณฐกะและร้องประกาศว่า *"ผู้ที่ทรงไว้ซึ่งความเลิศเท่านั้น จึงจะคู่ควรกับมุกดาเทวีผู้นี้ ขอให้เรามาพิสูจน์ฝีมือกันเดี๋ยวนี้"*

ทีแรกพระนันทะท้ายิงธนู โดยใช้เป้ากลองทองเหลือง วางในระยะไกลหกโกศ พระเทวทัตขอยิงในระยะแปดโกศ แต่พระสิทธัตถะขอให้เลยสิบโกศออกไป จนกระทั่งมองเห็นกลองเท่าหอยแครงเท่านั้นเอง พระนันทะยิงทะลุกลองของเธอ พระอรชุน พระเทวทัตก็ดุจกัน ฝูงชนโห่ร้องชมเชยขึ้นอึงมี่ จนนางยโสธราต้องยกพัสตราขึ้นคลุมเนตร ด้วยความหวาดหวั่นว่า พระผู้เป็นที่รักจักพ่ายแพ้แก่คู่ต่อสู้

พระสิทธัตถะทรงจับคันศรของพระญาติขึ้นน้าวสาย กำลังแรงทำให้ศรนั้นหักลงกับหัตถ์ ทั้ง ๆ ที่ว่าศรนั้นมีกลางคันอันหนา ชายชาตรีซึ่งมีกรแข็งแรงอย่างยิ่งเท่านั้น จึงจะทำให้โค้งได้ พระโอรสหนุ่มตรัสว่า *"ศรนี้เป็นของเล่น คันศรใหม่ที่แข็งแรงสมศักดิ์กษัตริย์ศากยะนั้นไม่มีหรือ ?"*

มีผู้ทูลตอบว่า มีศรชื่อสิงหนุ ใหญ่เหลือและแข็งแรงมาก คันศรทำด้วยเหล็ก เก็บไว้ในโบสถ์หลายร้อยปีมาแล้ว ไม่ปรากฏว่าเป็นของใคร และหาเคยมีใครอาจใช้ได้ไม่ พระสิทธัตถะทรงสั่งให้ไปนำศรนั้นมาส่งให้พระอนุชาน้าวสายก่อน แต่หามีพระองค์ใดแข็งแรงพอที่จะโน้มปลายให้เข้าใกล้คันกว่าศอกหนึ่งได้ไม่ พระองค์จึงรับ

คันศรมา น้าวสายแล้วเสียบลูกศรลงที่ช่องเสียบ ยิงด้วยกำลังแรง ศรถลาวิ่งประดุจนกอินทรี เสียงสนั่นกังวานอากาศ จนผู้เจ็บไข้มิอาจมาในงานนั้นได้ ต้องลุกขึ้นถามกันว่า *"เสียงอะไรนั่น"* ลูกศรวิ่งถลาออกไปทะลุกลองอันวางไว้ไกลถึงสิบโกศกว่านั้นแล้วยังแล่นต่อไปอีก ไม่หยุดยั้ง

ต่อไปพระเทวทัตท้าใช้ดาบตัดต้นไม้ พระองค์เองทรงตัดต้นตาลหนาหกนิ้วด้วยการฟันเพียงครั้งเดียว พระอรชุนตัดต้นไม้หนา ๗ นิ้ว และพระนันทะตัดต้นไม้ได้หนาถึง ๙ นิ้ว แต่พระสิทธัตถะทรงตัดต้นไม้มหึมาคู่หนึ่ง ด้วยการฟันเพียงครั้งเดียวเท่านั้น รอยดาบราบดี จนต้นไม้นั้นขาดจากโคน แล้วยังยืนตรงอยู่ ณ ที่เก่า ไม่ล้มลงไปได้

คราวนี้ถึงคราวขี่ม้าแข่ง ม้ากัณฐกะของพระกุมารก็วิ่งได้รวดเร็วกว่าม้าของพระญาติทั้งสาม พระนันทะตรัสค้านว่า หาได้เป็นเพราะความเก่งของผู้ขับขี่ไม่ ม้ากัณฐะนั้นฝีเท้าเร็วเอง ถ้าหากพระองค์ทรงขี่กัณฐกะก็อาจชนะได้เหมือนกัน ขอให้มาปราบม้าพยศแข่งกันดีกว่า

เขาจึงได้นำม้าพยศกล้า กายสูงใหญ่ ดำมันสนิทเหมือนค่ำคืน ตาดุขวาง จมูกบานกว้างใหญ่ ผมยาวยุ่งเหยิงด้วยไม่ได้ตัดสาง มีโซ่ล่ามอยู่สามชั้น โกลนอานใดหามีไม่ เพราะมันพยศนัก ใครจะขึ้นหลังไม่ได้เลย

กษัตริย์หนุ่มตรัสสั่งให้เอาโซ่ออก แล้วผลัดกันขึ้นหลัง ม้าดุโลดเต้นสลัดเอาพระเทวทัตและนันทะตกลงมาเจ็บปวด ได้ความอายเป็นอันมาก พระอรชุนขึ้นบังคับควบขับไปได้สักครู่ มันก็บันดาลโทสะ หันมาแว้งกัดขาพระอรชุนผู้แกล้วร่วงผลุนลงมา ผู้เลี้ยงม้าต้องรีบวิ่งไปเอาโซ่พันถึงสามชั้น ฝูงชนร้องว่า *"ม้านี้บ้านัก ขอพระสิทธัตถะอย่าจับม้าผีนี้เลย"*

แต่พระกุมารทรงบอกเขาว่า ให้แก้สายโซ่ออก และให้ส่งผมม้ามา พระองค์ค่อย ๆ จับ ผมม้าก้มลงกระซิบปลอบเบา ๆ วางหัตถ์ขวาลงบนตาทั้งสอง แล้วผจงลูบหน้าและสีข้างด้วยความปรานี ม้าซึ่งคึกคะนองเหนื่อยหอบอยู่ ก็มีอาการสงบนิ่ง

ก้มหัวลงดุจคำนับ และเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นหลัง ก็มีอาการสงบนิ่ง ประดุจมันมีความเคารพรักพระองค์ พระสิทธัตถะใช้พระชงฆ์แตะสองข้างม้าเบา ๆ แล้วมันก็วิ่งไปอย่างเรียบร้อย

คนดูทั้งหลายต่างร้องว่า *"พระสิทธัตถะทรงชนะแล้ว ใครอื่นอย่าขวนขวายต่อสู้อีกเลย"*

ดังนี้ ยโสธรานงเยาว์ก็ทรงลุกจากที่ประทับ หยิบพวงโมกขรมาลา เสด็จดำเนินผ่านปวงขัตติยะและปวงชน ไปถึงที่ซึ่งพระโอรสเสด็จลงจากพาชี ก้มองค์ลงอัญชุลีแล้วทรงสวมพวงมาลัยรอบพระศอพระโอรสหนุ่ม พระองค์ทรงโอบนางไว้แนบพระอุระแล้วก็จูงหัตถ์นางกลับมายังพระพลับพลา

ไม่ช้าพิธีอภิษกสมรสแห่งขัตติยะทั้งสอง ก็มีขึ้นอย่างมโหฬาร เพื่อจะผูกเสน่หาไว้ไม่ให้เหือดหาย และทรงละทิ้งโลกียสุขไปได้ พระบิดาจึงทรงสร้างมหาปราสาทรักขึ้นไว้ สำหรับพระโอรสหนุ่มและพระสุณิสา รอบบริเวณปราสาทนั้น มีเขาโรหิณีสีเขียวสดรอบเขาชุ่มไปด้วยธารน้ำใสสะอาดไหลผ่านระริกเรื่อยจากต้นน้ำหิมาลัยไปสู่มหาสมุทรมีไม้ดอกไม้ผลสะพรั่งพร้อม และปราสาทนั้นก็อยู่ไกลจากฝูงชน ความสกปรกอันใดไม่ให้เกิดมีขึ้นเป็นอันขาด ผู้รักษาปราสาทต้องปลิดดอกไม้ที่จะโรยทิ้งเสียก่อนที่มันจะเหี่ยวคาต้น ใบไม้ ซึ่งเหลืองตายต้องไม่ให้พระโอรสได้เห็นเลยเป็นอันขาด แม้นางสนมกำนัลผู้ขับฟ้อนบำเรอถวาย หากเกิดป่วยไข้ หรือเป็นลมโดยปัจจุบันนางนั้นจะต้องเนรเทศออกจากสถานแห่งบรมสุขนี้ บุคคลซึ่งแก่และตายแล้วจะไม่ได้ปรากฏ เรื่องความทุกข์ของโลกภายนอกทั้งหลาย ใครอย่าได้นำมากล่าวเป็นอันขาด แม้จะประดิษฐ์ขึ้นเป็นเพลงร้องก็มิได้ พระบิดาวางโทษผู้กล่าวถึงความทุกข์ทั้งหลายไว้ว่าเป็นกบฏ พระโอรสจักได้เห็น ได้ยิน ได้ฟัง แต่ความรื่นรมย์และความสดชื่นเท่านั้น

เมื่อสร้างความสุขทั้งมวลไว้ในมหาปราสาทอันมโหฬารนั้นแล้ว เพื่อจะกักพระโอรสไว้ แต่ในที่คุมขังแห่งความรัก และความสนุกเพลิดเพลิน พระองค์ทรงสร้าง

กำแพงใหญ่ล้อมรอบพระปราสาท ณ ที่ห่างไกล สร้างประตูใหญ่ซึ่งต้องใช้คนเปิดถึงร้อยคน เสียงเปิดประตูนั้นกังวานก้องไปทุกหนทุกแห่ง แล้วทรงสร้างกำแพงและประตูขึ้นอีกสองชั้น รวมเป็นสามด้วยกัน ลงสลักมั่น ลั่นกุญแจ และมีคนเฝ้าแข็งแรง พระบิดาสั่งแก่ยามว่า *"อย่าให้ใครเข้าออกเป็นอันขาด แม้แต่ลูกเราก็มิได้ หากละเมิดคำสั่ง โทษเจ้าถึงตาย"*

บทที่ ๓

เสียงครวญของสายพิณ

ภายในมหาปราสาทแห่งความรักของพระสิทธัตถะนั้น เต็มไปด้วยความสงบสุข และรื่นรมย์ พระพุทธองค์ของเราไม่เคยรู้จักความทุกข์ เรื่องเดือดร้อนอันใดก็ไม่เคยได้ยิน เพราะพระบิดาตรัสสั่งไว้อย่างเข้มงวดหนักหนาว่า อย่าให้ผู้ใดเอ่ยถึงสิ่งที่เกิดขึ้นนอกกำแพงปราสาทนี้เลยเป็นอันขาด แม้กระนั้น ก็มีหลายครั้งที่พระบรมโอรสบรรทมหลับแล้วทรงพระสุบินว่า ได้เสด็จออกไปนอกปราสาท ทอดพระเนตรเห็นโลกอันกว้างใหญ่ บ่อยครั้งที่พระองค์ทรงสะดุ้ง ผวาตื่น ออกโอษฐ์อุทานว่า

"โลกของฉัน โลก-ฉันได้เห็น ได้ยินและได้รู้ทั้งหมด ฉันมาในโลกนี้แล้ว"

และเมื่อนั้นพระนางยโสธราเทวี ซึ่งถวายการปรนนิบัติพัดวีอยู่ ก็จะประหวั่นจิตหวาดพระทัย และทูลถามว่า ประชวรเป็นอะไรไปหรือ พระสิทธัตถะก็จะทรงรู้สึกองค์และทรงปลอบโยนพระชายาให้หายตระหนกอกสั่น พระพักตร์ของพระองค์ซีดสลด น้ำพระเนตรไหลคลอพระนัยนา แต่ก็ทรงฝืนยิ้มและรับสั่งให้นางนาฏกาดีดพิณสีซอถวาย ผู้อื่นได้สดับเสียงซอนั้นก็ชื่นจิต เหมือนได้ยินเพียงคนสรวลระเริงใจ แต่องค์พระโอรสนั้นทรงแว่วว่า เสียงซอครวญสะอื้นไห้รำพันว่า

"เรานี้คือเสียงของลมพายุ ซึ่งพัดไปด้วยความโหยหา ความสงบแห่งดวงจิต แต่ก็หามีเวลาสงบลงได้ไม่ ชีวิตของมนุษย์ก็เช่นเดียวกับลม ความสงบไม่มี จึงมีแต่ความครวญคร่ำ โหยหา และสะอื้นไห้

เรามาจากไหน ไปที่ใด เกิดจากแหล่งใดไม่เคยทราบ เราก็เหมือนท่าน

เราเป็นเพียงที่ว่าง ไม่มีอะไรยืนยง เรามีแต่ความทุกข์ ไม่รู้จักหาย แต่พระองค์มีแต่ความสุขสำราญ ไม่รู้จักหมด แต่ความรักนั้นก็จะหมดลงสักวันหนึ่ง เพราะชีวิตก็เหมือนกันกับสายลม ไม่มีความยืนยงคงอยู่ตลอดไป

พระโอรสแห่งมายา จงทราบเถิด ในโลกนี้เต็มไปด้วยความทุกข์แสนสาหัส

เราได้ท่องเที่ยวไปรอบโลก ได้เห็นความทุกข์หลายอย่างต่าง ๆ กัน

ชีวิตนี้ คือความว่างเปล่า เราจะไขว่คว้าอะไรมาไว้เป็นของเราได้หรือ

เราจะคว้าเมฆมาไว้ในหัตถ์ และห้ามห้วงน้ำมิให้ไหลรินได้หรือ

โอ้ - พระโอรสทรงตื่นเถิด อย่าบรรทมหลับอยู่เลย โลกกำลังเศร้านัก โลกกำลังจะจม โลกกำลังรอคอยพระองค์อยู่

ขอพระทรงตื่นขึ้น และทรงช่วยมนุษย์ให้พ้นทุกข์เถิด จงละเสียซึ่งอำนาจจักรพรรดิในประเทศ

เรา คือลมซึ่งพัดไปรอบโลก และเรามาครวญคราง ณ สายซอหิรัญนี้ ก็เพื่อหวังจะให้พระผู้หลับอยู่ และไม่รู้จัก ได้รู้จักโลก เราหวังจะให้พระองค์รู้ว่า กษณะนี้พระองค์ได้เล่นแต่เงางามเท่านั้น"

นับแต่นั้นมา พระหฤทัยของพระบรมโอรส ก็มิอาจตั้งอยู่ในความรื่นเริงดังแต่ก่อนได้ เสียงซอก็กลายเป็นลมคราง นางระบำและการฟ้อนทั้งหลายล้วนแต่ทำให้เกิดความเหนื่อยหน่าย พระองค์กลับสนพระทัยในนิยายต่าง ๆ ซึ่งนางกำนัลนำมาเล่าถวาย ในคราวหยุดพักจากการฟ้อนรำ นางนั้นเล่าถึงสิ่งประหลาดต่าง ๆ เล่าถึงบุคคลผู้มีผิวขาว เล่าถึงดวงตะวันอันตกจมลงในมหาสมุทร ในยามสนธยา พระทรงฟังแล้วก็ซักถามไม่ได้หยุด โลกของเรานั้นใหญ่กว้างนักหรือ มนุษย์ผู้อื่นที่เหมือนเรานั้นยังมีอีกหรือ ถ้าเรารู้จักเขา เราจะช่วยเขาได้ไหม พระอาทิตย์นั้น ขึ้นจากขอบฟ้าในเวลาเช้าและไปตกลงในมหาสมุทรยามอัสดง เราจะเป็นเหมือนพระอาทิตย์ ไปอยู่บนท้องฟ้า ดูแล

คนให้ทั่วได้หรือ

พระสิทธัตถะรู้สึกพระองค์ว่าทรงกลัดกลุ้มพระทัย เหมือนจะประชวรไข้อยู่ แล้วตรัสถามเขาถึงเรื่องม้ากายสิทธิ์อันเหาะได้รวดเร็วของเทวดาว่า มีจริงหรือ พระองค์ทรงปรารถนาม้านั้น เพื่อจะได้ขับขี่ไปดูโลกอันกว้างใหญ่ ทรงปรารถนาปีกของนกอินทรีอันจะพาพระองค์เหาะทะยานลิ่วออกไปยืนบนยอดเขาหิมาลัยอันสูงสุด แล้วมองดูว่าภายนอกพระทวารปราสาทนั้นมีอะไรอยู่บ้าง

มีผู้ล่วงละเมิดพระบรมราชโองการพระบิดาเป็นคนแรก กราบทูลว่า ภายนอกนั้นมีเรือกสวน ไร่นา ป่าร้าง และมีโบสถ์ มีพระมหานครอันกว้างใหญ่ของพระเจ้าพิมพิสาร และในโลกนี้มีมนุษย์หลายอย่างต่าง ๆ กัน หลายสิบโกฏิ เหลือจะพรรณนาได้

พระโอรสรับสั่งว่า *"ดีแล้วไปบอกฉันนะผู้สารถี ให้เทียมรถของเราไว้ พรุ่งนี้จะออกไปดูอะไรที่ไกล ๆ ออกไป"*

พระเจ้าสิริสุทโธทนะได้ทรงสดับอำมาตย์ทูลความปรารถนาของพระโอรส ก็ทรงว้าวุ่นพระทัยยิ่งนัก พระองค์ทรงตระหนักดีว่า ถึงเวลาแล้วที่พระโอรสจะได้ทรงรู้จักโลก แต่อีกพระทัยหนึ่งก็เกรงพระสิทธัตถะจะไปทอดพระเนตร เห็นความสกปรกและสิ่งโทมนัสพระทัยเข้า จึงทรงสั่งให้ป่าวประกาศราษฎรทุกคนว่า พระโอรสจะเสด็จเลียบพระนคร ให้ตกแต่งบ้านเรือนให้งามตา เอาบุปผานานาพรรณมาแต่งซุ้มประตู สิ่งที่จะทำให้หดหู่ใจให้เก็บซ่อนเสียจงสิ้น ในวันนั้น คนแก่ชราร่างร้าย คนเจ็บจวนตาย คนพิการง่อยเปลี้ยเสียขา อย่าปรากฏให้เห็น แม้กระทั่งการเผาศพซึ่งจำเป็นก็ของดไว้ก่อน ให้วันนั้นสิ้นไปแล้วจึงทำ

ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระโอรสเสด็จทอดพระเนตรพระนคร ก็ทรงเห็นแต่สิ่งล้วนงามตา ชาวเมืองหญิงชายเด็กเล็กแต่งกายอย่างดีที่สุด มาหมอบเฝ้ารายเรียงถวายช่อดอกไม้และคารวะ ต่างยิ้มสรวลสันต์เบิกบานประหนึ่งว่า โลกนี้หาเคยมีคำว่าทุกข์ไม่ พระสิทธัตถะทรงพอพระทัยยิ่ง ตรัสว่า

“โลกของเรานี้ งามจริงหนอ คนทั้งหลายก็ใจดี หนุ่มสาวเหล่านี้ก็ล้วนขยันในการงาน เขาช่างใจดีจริงหนอ ดูสิ ฉันยังไม่ทันทำอะไรให้เขาเลย เขาก็มาเอาใจใส่ในฉัน เด็ก ๆ เหล่านี้ก็รักฉัน เขาคงจะรู้ว่าฉันรักเขาเป็นแน่ เขารู้ได้อย่างไรหนอ ดีจริงประหลาดจริง บ้านเมืองของเรานี้ช่างมีแต่คนยิ้มแย้มแจ่มใส ฉันนะ ขับรถออกนอกประตูเมืองสิ โลกนี้งามดีชวนให้ดู เราอยากเห็นทั้งหมด”

พอรถทรงเจ้าชายหนุ่มผ่านไป ฝูงชนโห่ร้องด้วยความยินดี บ้างเอาดอกไม้พวงมาลามาถวาย บ้างก็เข้าไปลูบคลำวัว เอาขนมและถั่วไปให้วัวกิน ต่างคนมีความยินดีทั่วหน้า ที่ได้เห็นเจ้านายของตน

ท่ามกลางความสวยงามและความโห่ร้องยินดีนั้นเอง ชายชราร่างเล็กคนหนึ่งคลานงุ่มง่ามออกมาจากกระต๊อบ อันมีหลังคาโหว่และฝาทะลุของแก ร่างกายชายนั้นแสนจะสกปรก เครื่องนุ่งห่มสีซีดและเปื่อยขาด แค่พันกายก็เกือบจะมิมิด หลังงองุ้มจวนจะพับเป็นสองอยู่แล้ว เพราะต้องแบกภาระมานาน เนื้อหนังตกกระ ถูกแดดเผาดำเกรียมเหี่ยวย่นติดกระดูก จะหาเนื้อแต่สักน้อยก็แสนยาก ขอบตาแดงช้ำด้วยสนิมน้ำตาอันเกาะเป็นคราบมานานหนักหนา ลูกตามัวเป็นน้ำข้าว เมื่ออ้าปากก็ไม่มีฟันขากรรไกรสั่นอยู่งันงก ประดุจเป็นไข้สันนิบาต แกถือไม้เท้าตัวสั่นรัว เดินหลังโค้งโก่งมาถึงกระบวนคน ซึ่งยืนอยู่ หอบหายใจฮัก ๆ พลางร้องครางว่า

“ได้โปรดสงสารคนยากจนเถิด หิวจะตายอยู่แล้ว”

คนยืนอยู่ข้าง ๆ เห็นแกออกมาก็ตกใจ พากันฉุดแข้งขาลากแขนให้แกออกไปเสีย พลางบอกว่า

“นั่น เจ้านาย เห็นไหม กลับไป กลับไปรังของแก !”

พระโอรสหันมาทอดพระเนตรเห็นเข้าก็ตกพระทัย ทรงพิศวงยิ่งนัก ด้วยไม่เคยทรงเห็นคนแก่ชราอย่างนี้มาแต่ก่อน ทรงถามนายสารถีว่า

“ฉันนะ นั่นตัวอะไรน่ะ ดู ๆ ก็คล้ายคน แต่ทำไมหลังงอโค้ง ตัวสั่นลำบาก ดังนั้น น่าสงสารเหลือเกิน เขาไม่มีอาหารกินหรือ กระดูกจึงได้โปนออกมาดังนั้น ทำไม เขาจึงร้องว่าเขาจะตาย มันแปลว่าอะไร ฉันนะ ? จงบอกให้เขาเข้ามาเถิด”

นายฉันนะสารถีผู้มีใจซื่อ ทูลถามความเป็นจริงว่า

พระทูลกระหม่อมเจ้าข้า นี้คือคนเหมือนกัน และเมื่อแปดสิบปีก่อน เขายัง แข็งแรงว่องไวสวยงามอยู่ นัยน์ตาก็ใสแจ๋วดี ดวงประทีปซึ่งเคยสุกใสในครั้งหนึ่งนั้น บัดนี้น้ำมันได้หมดเสียแล้ว ไส้ก็ไหม้ดำ ดวงชีวิตของเขายังเหลืออยู่น้อยหนึ่ง ไม่ช้าก็จะ ดับไปพระเจ้าข้า”

พระโอรสรับสั่งถามว่า *“ฉันนะ คนเราต้องเป็นดังนี้ทุกคนหรือ”*

“เมื่อมีอายุล่วงนานไป ก็เป็นดังนี้ทุกคนพระเจ้าข้า”

“ฉันก็เหมือนกันหรือ ฉันนะ ถ้ายโสธราอยู่ถึงแปดสิบปี ก็เป็นดังนี้หรือ ชาลินี คุงคาโคตมี หัสดาน้อย และใคร ๆ ก็เป็นดังนี้หรือ ฉันนะ ?”

“พระเจ้าข้า เช่นนั้น” นายสารถีทูลสนองพระวาจา

พระโอรสรับสั่งว่า *“กลับรถเถอะ ฉันนะ พาฉันไปส่งบ้าน เราได้เห็นสิ่ง ซึ่งเราไม่เคยคิดเลยว่าจะมีอยู่”*

พระโพธิสัตว์ มีพระพักตร์อันซีดเผือด พระทัยเศร้าหมองและหดหู่ รีบเสด็จ เข้าวังแล้วนิ่งขรึม ไม่แย้มสรวล และไม่เสวยกระยาหาร ไม่เหลียวดูเหล่านางรำที่ ขับฟ้อนบำเรอ ให้เป็นที่สำราญหฤทัย ยโสธราเทวีเห็นพระสวามีหม่นหมอง และไม่ เอื้อนโอษฐ์แต่ประการใด ก็หวาดหวั่นพระทัยนัก เกรงไปว่าพระองค์ไม่พอพระทัย ในการปรนนิบัติของพระนาง จึงกันแสงไห้แล้วทูลถามว่า พระนางได้ทรงกระทำอันใดไม่ เป็นที่พอพระทัยหรือ

พระสิทธัตถะปลอบชายาว่า ที่พระองค์เศร้าเช่นนี้ หาใช่เพราะนางไม่ หากเพราะทรงคำนึงถึงว่า **ความสุขทั้งหลายนั้น ที่แท้คือความทุกข์หนัก** เพราะมันไม่อยู่ยืนนาน เวลาย่อมเข้า มาแทรกแซง ทำลายสิ่งสวยงามให้หมดสิ้นไป ร่างกายจะเต็มไปด้วยเส้นเอ็นระเกะระกะ หลังงอโค้ง และเนื้อก็เหี่ยวย่น เมื่อตรองถึงสิ่งนี้ พระองค์ก็มิอาจเป็นสุขอยู่ได้

ในคืนวันนั้น พระบิดาทรงสุบินถึงสิ่งน่าหวาดหวั่น และซึ่งเข้าพระทัยไม่ได้อยู่ **เจ็ดประการ**

อันแรกซึ่งสุบินเห็น คือ ธงใหญ่ของพระอินทร์ถูกลมพัดขาดยับ และปลิวไปตกยังฝุ่นละออง ทันใดนั้นมีเงาเข้ามาหยิบเอาธงขาดออกไป

อันที่สอง เห็นช้างสารใหญ่งาขาวสิบเชือก เดินสะเทือนเลื่อนลั่นมาจากทิศทักษิณ พระโอรสประทับมาบนคชสารใหญ่ตัวนำ และมีฝูงชนเดินตามมาเป็นแถว

อันที่สาม ทรงเห็นราชรถเพลาตก ลากด้วยม้าวิเศษสี่ตัว และพระโอรสประทับอยู่ในรถนั้น

อันที่สี่ มีจักรทองหมุนวนมาแต่ไกล กำกงฝังเพชรพลอยสุกใส มีอักษรจารึกในดุมกงของล้อ และเวลาที่หมุนไปก็มองดูโชติช่วง ประดุจแสงเพลิง เสียงดนตรีเสนาะกังวานออกจากคำจารึกนั้น

อันที่ห้า คือกลองใหญ่มหึมา วางอยู่ระหว่างเมืองและขุนเขาต่าง ๆ พระโอรสถือตุ้มเหล็กใหญ่เสด็จมาตีกลอง เสียงสนั่น ก้องไปทั่วทุกทิศ

อันที่หก เป็นหอใหญ่สูงโดดขึ้นไปถึงฟ้า พระสิทธัตถะยืนอยู่บนหอ สองหัตถ์โปรยแก้วมณีนพรัตน์ลงมาดังสายฝนให้แก่ปวงชนทั่วโลก ซึ่งเบียดเสียดกันเข้ามาเก็บแก้วมณี

อันที่เจ็ด คือเสียงคนร้องโอดครวญ แล้วมีคนหกคนเดินร้องไห้ออกไป

พระเจ้าสิริสุทโธทนะทรงให้บรรดาโหราจารย์ทำนายพระสุบินนี้ แต่หามีใครอาจทายถูกไม่ พอดีมีผู้เฒ่าคนหนึ่ง แต่งกายอย่างฤาษี มาจากไหนไม่ปรากฏ รับอาสาทำนายพระสุบินถวาย ผู้ชรากราบทูลพระราชาว่า พระสุบินนี้ดียิ่งนัก สิ่งที่เห็นทั้งเจ็ดอย่างนั้นแหละ คือความปีติใหญ่ยิ่ง **เจ็ดประการ** ด้วยกัน

อันที่หนึ่ง ธงพระอินทร์ขาดยับนั้น หมายความว่า ความเชื่อถืออย่างเก่าจะหมดไป

อันที่สอง ช้างสารสิบเชือกนั้น หมายถึงทศพลญาณของพระบรมศาสดา

อันที่สาม ม้า ๔ ซึ่งเทียมราชรถนั้น หมายความว่า จตุราริยสัจ ซึ่งจะนำพระโอรสให้พ้นความเศร้าหมอง และสงสัยทั้งปวง

อันที่สี่ ล้อหมุน คือพระธรรมจักรอันล้ำเลิศ และ

อันที่ห้า กลองใหญ่ ซึ่งพระโอรสทรงตี หมายความว่า คำสอนของพระองค์จะสะท้อนไปทั่วทั้งโลกสาม

อันที่หก รัตนะมีค่าล้ำที่พระโอรสทรงโปรยปรายประทานปวงชนนั้น คือพระธรรมอันล้ำเลิศ ซึ่งไม่เคยมีมาแต่ก่อน และเป็นที่ต้องประสงค์ของมนุษย์และเทพยดาทั้งหลาย

อันสุดท้าย หกคนที่ร้องไห้นั้น คืออาจารย์ของพระโอรส ผู้ยิ่งกว่าตนเอง

ผู้ชรานั้นทำนายถวายแล้ว ก็กราบบังคมลาหายไป พระเจ้าสิริสุทโธทนะให้อำมาตย์ไปตาม เพื่อพระราชทานรางวัล แต่หาตามพบไม่ เขากลับมากราบทูลว่า เมื่อไปถึงที่เทวาลัย ซึ่งฤาษีนั้นอยู่ ได้พบแต่นกเค้าแมวบินจากแท่นบูชาเท่านั้นเอง

พระเจ้าสิริสุทโธทนะได้ทรงสดับคำทำนาย ก็ยิ่งทวีความหวาดหวั่นว่า พระโอรสจะเสด็จออกทรงผนวช เพื่อแสวงหาธรรมเสีย จึงรับสั่งให้เพิ่มจำนวนทหารยามประตูขึ้นอีก การดูแลให้เข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น

แต่อนิจจา พระองค์จะทรงห้ามดวงตะวันมิให้ส่องแสง ห้ามได้หรือ ?

พระโอรสหนุ่มขอพระราชทานอนุญาตเสด็จเลียบพระนครอีกครั้งหนึ่ง และคราวนี้ขอเสด็จอย่างเงียบ ๆ ปลอมพระองค์อย่างชนสามัญออกไป และขออย่าให้ราษฎรรู้ตัวก่อน เพราะทรงปรารถนาจะเห็นภาวะที่แท้จริงของราษฎร ทูลพระบิดาว่า

"กลับมาคราวนี้ หม่อมฉันจะไม่ทูลขออีกต่อไป เพราะได้เห็นทุกอย่างสิ้นแล้ว ถ้าได้เห็นว่าคนเป็นสุขทั้งหมด ก็จะสบายใจ แต่ถ้าได้เห็นคนเป็นทุกข์ หม่อมฉันก็คงได้ความฉลาดขึ้นบ้าง"

พระบิดาไม่อาจขัดพระทัยพระโอรส จำต้องพระราชทานอนุญาต

ดังนั้น ในวันรุ่งขึ้น โดยพระบรมราชโองการ ทหารยามต้องเปิดประตูให้พ่อค้าคนหนึ่งและเสมียนออกไป พระสิทธัตถะกับนายฉันนะนั่นเอง

อันสภาพของชาวเมืองกบิลพัสดุ์ ซึ่งพระสิทธัตถะทอดพระเนตรเห็นในครั้งนี้ก็เป็นไปดังที่มันเป็นอยู่แต่เดิม ปราศจากการตบแต่งเพื่อลวงแต่อย่างใด

ตามถนนเซ็งแซ่ไปด้วยศัพท์สำเนียงต่าง ๆ พ่อค้านั่งขัดสมาธิริมทาง ร้องขายเครื่องเทศและเสื้อผ้าอึงมี่ ผู้ซื้อก็ยืนต่อราคา เกี่ยงกัน ทะเลาะกันวุ่นวาย รถบดหินวิ่งมาและเสียงร้องตะโกนให้หลีกทาง คนหามแคร่เดินร้องเพลงมาอย่างสบายใจ มองไปอีกทางหนึ่ง ก็เห็นร้านชำขายของต่าง ๆ แมลงวันตอมอยู่วุ่น หญิงหนึ่งทูนไหน้ำเดินมาท่าทางทะมัดทะแมง มือหนึ่งอุ้มเด็กอ่อนตาดำ ๆ ช่างทอผ้าก็ชักเส้นด้าย กระตุกกระสวย ช่างทำเกราะเอาม้อนตีแผ่แผ่นเหล็กออกไปให้บาง บ้างก็เอาหอกดาบซุกเข้าไปในเตาไฟแดงฉาน ไอร้อนพุ่งมาปะทะ สุนัขวิ่งมาด้อม ๆ มอง ๆ หาอาหาร ทหารเดินผ่านไปเสียงดาบกระทบฝักดังกริ๋ง ๆ พราหมณ์เดินหลีกเจ้าไพร่ ศูทร ไปอย่างถือตน หมองูนั่งเป่าปี่เสียงแหบโหย งูตัวใหญ่ตาลุก แผ่พังพานร่าน่าสะพรึงกลัว เจ้าสาวแต่งกายสีงามนั่งคลุมหน้ามาในรถวิวาห์ หญิงหนึ่งถือเครื่องสักการะเข้าไปในเทวาลัย เพื่อขอบุตรจากเทพเจ้า พระโอรสทรงเพลินไปในการทอดพระเนตรสิ่งเหล่านี้ ด้วยไม่เคยเห็นมาแต่ก่อน

ทันใดนั้นเอง พระองค์ได้สดับเสียงครางข้างถนนว่า *"ช่วยด้วย ช่วยด้วย จะตายก่อนถึงเรือนอยู่แล้ว"* คนเจ็บเป็นกาฬโรคคนหนึ่งนอนจมฝุ่นอยู่ ร่างกายเต็มไปด้วยผื่นแดง เหงื่อเม็ดใหญ่เต็มหน้าผาก บิดตัวเครียด ๆ ชักไปมา ปากบูดเบี้ยว นัยห์ตาเหลือกถลน มองดูน่าเวทนา เขาพยายามลุกขึ้นยืน แต่ก็โงนงนล้มคว่ำลงไปอีก ปากร้อง โอย โอย ด้วยความเจ็บปวด

พระบรมโอรสทรงผละจากนายสารถี วิ่งเข้าไปประคองไว้ทันที พระหัตถ์ลูบร่างกายคนเจ็บเบา ๆ ด้วยความเวทนา ทรุดองค์ลงนั่ง แล้วยกศีรษะคนเจ็บวางบนพระชงฆ์ ปลอบโยน แล้วตรัสถามด้วยปรานีว่า *"ภราดร เจ้าเป็นอะไรไปหรือ ?"*

เมื่อไม่ได้คำตอบ ก็ตรัสถามมหาดเล็กว่า *"ฉันนะ คนผู้น่าสงสารนี้เป็นอะไร ?"*

นายฉันนะทูลสนองว่า *"พระยุพราช พระเจ้าข้า คนนี้ เขาเจ็บเป็นกาฬโรค แต่ก่อนเขาก็แข็งแรงอยู่ เลือดบริสุทธิ์ อย่างคนทั้งหลาย แต่บัดนี้ โรคร้ายกินเขาแล้ว หัวใจเขาเพลียไป เต้นช้า และไม่เป็นจังหวะ เส้นประสาทของเขาก็ตึงเครียดเจียนจะขาด ทอดพระเนตรดูเขาสิ พระเจ้าข้า เขาชักใหญ่ ตาแดงดังไฟ หายใจแรงประเดี๋ยวเถิด ประเดี๋ยวกาฬโรคทำลายเขาหมด เขาต้องตายอย่างทุเรศ ทรงวางเขาเสียเถิด พระองค์ ไม่ดีดอก โรคอาจติดต่อถึงพระองค์ได้"*

พระยุพราชหนุ่มหาอาจทอดทิ้งเขาได้ไม่ ทรงลูบคลำเขาต่อไป แล้วรับสั่งว่า *"ฉันนะคนอื่นก็เป็นอย่างนี้ได้เหมือนกันหรือ ?"*

"พุทโธ่ ได้สิ พระเจ้าข้า โรคร้ายมีหลายอย่าง กลาก เกลื้อน เหน็บชา อัมพาต สันนิบาต อหิวาต์ พยาธิ และ อื่น ๆ อีก สัตว์ทั้งหลายต้องเจ็บตามยถากรรมของตน"

"โรคมันมาสู่คนอย่างไร ฉันนะ ? มันไม่มีตัวไม่ใช่ หรือ ?"

"มันมาเหมือนงูพิษ พระเจ้าข้า มาเงียบ ๆ มาเร็ว เหมือนอสุนีบาต บางคนมันก็ทำลาย บางคนมันก็เว้น"

“ถ้าอย่างนั้น มนุษย์ก็อยู่ด้วยความกลัว เวลาจะนอน ใจเขาสั่นระริก หลับไม่สบายเลย เพราะว่าเขากลัวความเจ็บไข้ เจ็บแล้วก็พิการ และแก่อย่างนั้นหรือ ฉันนะ ?”

“พระเจ้าข้า ดังนั้น”

“เมื่อเจ็บนาน ๆ และเมื่อชราลงมาก ๆ แล้ว เขาเป็นอย่างไรในที่สุด”

“ตาย พระเจ้าข้า คนเราต้องตายทุกคน นั่นอย่างไร เล่าคนตาย ทอดพระเนตรสิ พระเจ้าข้า”

บุคคลหมู่หนึ่งเดินคร่ำครวญ สะอื้นไห้ มาสู่ริมแม่น้ำ คนหนึ่งถืออ่างดินใส่ถ่านลุกแดงแกว่งนำหน้ามา ถัดไปก็ญาติ โกนผมแสดงความทุกข์ ผ้าพันศีรษะไม่มี ปากเขาร้อง *“รามะ-โอ รามะจุ่งโปรด”* ถัดจากนั้น ก็มีคนหามแคร่ไม้ไผ่ ภายในมีผี ซากศพแข็งผอมแห้ง ขาเหยียดตึง สีข้างกลวง ซี่โครงขึ้นเป็นอัน ๆ ยิงฟันแหง กายนั้นชโลมด้วยขมิ้นและเหลือง เขานำไปยังจิตกาธานริมลำธาร แล้วก็จุดไฟขึ้นเผา หนังแห้งเกราะ ไหม้เร็ว กระดูกแตก ควันขึ้นโขมง ไฟกระหึ่มคราง แล้วค่อย ๆ มอดลง ร่างกายหายไปแล้ว เหลือแต่กระดูกชิ้นเล็กน้อยเป็นสีขาวอยู่ในถ่านสีแดง - อนิจจา

เจ้าชายหนุ่มตรัสว่า *“นี่หรือที่สุดของคนทั้งหลาย”*

“พระเจ้าข้า นี่แหละคนเรา ซึ่งเดินไปมานี้ พอตายแล้ว ซากเขาก็ไร้ค่า เขาไม่มีความรู้สึก ไม่รู้จักเจ็บจักทุกข์ ไม่รู้จักสนุกสบาย อัคคีเผาไหม้ เขาก็ไม่รู้ เขาไม่ได้ยิน ไม่ได้เห็นต่อไป คนร้องไห้เขาก็ไม่รู้ สัตว์โลกทุกคน ไม่ยั่งยืนอยู่ได้ เขาต้องเป็นดังนี้ เขาต้องตายด้วยอาการต่าง ๆ กัน คนผู้ใหญ่ผู้น้อย แม้กระทั่งสัตว์ก็เหมือนกันหมด นี่แหละ คือสภาพของสัตว์โลก การหมุนเวียนของสัตว์โลกเป็นดังนี้ พระเจ้าข้า”

พระสิทธัตถะได้สดับ ก็น้ำพระเนตรไหล สะอื้นไห้ ด้วยความสงสารเหล่ามนุษย์ ทรงแหงนดูอากาศ และกลับทอดพระเนตรดูปฐพี แต่ทรงทำอยู่ดังนี้ก็หลายครั้ง พระทัยครุ่นคำนึงถึงแต่ความทุกข์ของโลก

“โอ้ โลกนี้หนอเศร้านัก เพื่อนมนุษย์ของเราจักต้องพบโรคาพยาธิ ต้องแก่ ต้องตาย ความสุขไม่อยู่ยืนนาน แม้ความรักก็ต้องจบสิ้นด้วยมัจจุภัยเป็นที่สุด และ เมื่อตายแล้วก็เกิดใหม่รับทุกข์ต่อไปไม่รู้จักจบสิ้น ที่เราหลงระเริงอยู่นี้ ก็เป็น ความสุขปลอมทั้งสิ้น ความสุขของเราเองก็เช่นนั้น แต่ก่อนนี้เราไม่รู้เลย ไม่เคยเห็น ไม่เคยได้ยินสิ่งเหล่านี้ ชีวิตสุขของเราจะเปรียบก็ไม่ผิดกระแสน้ำ ไม่ไหลผ่านเฉพาะ สวนบุปผาชาติและบ้านเรือนเท่านั้น มันจะต้องผ่านโขดหินโคลนตม และก็ไปสุดลง ที่ห้วงมหรรณพ ม่านที่เคยบังตาอยู่ ก็จะเผยให้เห็นความทุกข์ เราเองก็ไม่ผิดอะไร กับเขาเหล่านั้น ที่อ้อนวอนให้พระเจ้าช่วยทุกข์ แต่ก็หาได้รับความช่วยไม่ บางทีเทพเจ้า จะทรงต้องการความช่วยเหลือด้วยกระมัง เพราะเมื่อคนร้องไห้นั้น ท้าวเธอไม่ทรง ช่วยเหลือหรือว่าท้าวเธอจะทรงมีอำนาจน้อย พระพรหมทำไมจึงสร้างโลกให้ ลำบากดังนี้ จำเป็นเหลือเกินที่จะต้องมีผู้ช่วยเหลือคนทุกข์ยากทั้งหลาย ถ้าฉันช่วยได้ ฉันจะไม่ให้ใครต้องร้องไห้เลย”

“ฉันนะ พาเรากลับบ้านเถิด เราได้เห็นหมดแล้ว เอ็นดูช่วยพาเรากลับบ้านด้วย”

พระราชบิดาได้สดับความไม่สบายพระทัยของพระโอรส ก็เร่งสั่งให้นายยาม กวดขันเรื่องคนเข้าออกกว่าแต่ก่อน จะลดหย่อนได้ ก็เมื่อครบเจ็ดวันหลังจากทรง สุบินแล้ว

บทที่ ๔

จันทร์เพ็ญในจิตรมาส

ในที่สุด วันกำหนดที่พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรงสละโลกียสุขและอำนาจ อันใหญ่หลวงไปบำเพ็ญญาณ เพื่อจะหาทางดับทุกข์ และแสวงสุขอันไม่มีที่สิ้นสุดก็มาถึง

วันนั้นเป็นวันขึ้นสิบห้าค่ำ เดือนเมษายน พระจันทร์เต็มดวงสว่าง ส่องแสงอันสุกสกาวเป็นนวลใยลงจับต้นมะม่วง ซึ่งมีลูกเป็นพวงสุกหอม ดอกอโศกเริ่มบานส่งกลิ่นหอมหวนไปทั่วทั้งพระนคร ลมพัดเฉื่อย ๆ ลงมาจากยอดเขาหิมาลัย แสงนวลใยของดวงจันทร์กระจ่างจับโลกดูแจ่มใส สรรพสำเนียงใด ๆ ก็เงียบสงัด แว่วแต่เสียงจิ้งหรีดและเรไรกรีดร้องระงมไปทั่วสนามหญ้า นาน ๆ จึงจะได้ยินเสียงทหารยามตีกลองและร้องขานเวลาเปลี่ยนเวร มันเป็นเวลาอันเงียบสงัด และเป็นสุข

แต่ในคืนวันนั้นเอง พระนางยโสธราผู้ยอดรักของพระบรมโอรส หาอาจบรรทมหลับสนิทไม่ พระเทวีหวาดผวา สะดุ้งตื่นทั้งองค์ แล้วกันแสงไห้ จับพระหัตถ์พระสวามีมาจูบถึงสามครั้ง ด้วยพระอาการหวนละห้อย พระสิทธัตถะตื่นบรรทมขึ้นถามว่ากันแสงด้วยเรื่องอะไรกัน พระนางเล่าถวายว่า พอหลับเนตรลงก็ทรงเห็นสามสิ่งน่าสะพรึงกลัว

เมื่อหลับเนตรครั้งแรก ทรงเห็นโคเผือกขาวผ่องตัวหนึ่ง กายกำยำสมเป็นจ่าฝูง ที่หน้าโคนั้นมีแก้วมณีเม็ดใหญ่ ซึ่งตกลงมาจากฟากฟ้ามาติดอยู่ รัศมีดวงมณีนั้นโชติช่วงชัชวาลยิ่งนัก วัวผู้เดินอย่างแช่มช้าออกพระทวารไป หามีใครขัดขวางไว้ไม่ทั้ง ๆ ที่มีเสียงร้องมาจากเบื้องบน ว่า *"ถ้าปล่อยโคออกไปแล้ว ความรุ่งเรืองแห่งพระนคร*

จะหมดไปด้วย" พระนางทรงร้องสั่งให้คนปิดพระทวารไว้มั่น และพระองค์ก็ทรงกอดคอโคนั้นไว้ แต่โคพยศแผดเสียงร้องก้องกังวาน แล้วเผ่นทะยานออกนอกประตูไป พระนางก็ทรงสะดุ้งผวาขึ้น

ครั้นระงับหลับพระเนตรลงใหม่ ก็ทรงสุบินเห็นเทพเจ้าสี่องค์เสด็จลงมาจากฟากฟ้ามาสู่พระนครนี้ ในขณะเดียวกันธงชัยหน้ารถทรงอินทราธิราชก็หักสะบั้น แล้วมีธงใหม่ขึ้นปลิวสะบัดแทน ธงนั้นมีรัศมีสีแดงสดใส มีอักษรเงินปักไว้ เมื่อใครอ่านเข้าก็มีความยินดียิ่ง ลมพัดมาเฉื่อย ๆ คลี่ธงออกให้คนเห็นตัวหนังสือ แล้วบันดาลมีดอกไม้สีต่าง ๆ โปรยปรายลงมา ดังสายฝน อันพรรณบุปผาชนิดนี้ในพระอุทยานหามีไม่

พระสวามีตรัสว่า *"ฝันอย่างนี้ก็ดีแล้วนี่"*

แต่พระนางทรงเล่าคือไปว่า *"ยังมีอีกเพคะ ในตอนท้ายของฝัน หม่อมฉันได้ยินเสียงร้องดังสนั่นหวั่นไหวว่า 'จวนถึงเวลาแล้ว เวลากำหนดใกล้เข้ามาแล้ว' หม่อมฉันเลยสะดุ้งตกใจตื่นขึ้น"*

พอหลับไปอีกเป็นครั้งที่สาม ก็ทรงสุบินว่า พระนางหวาดผวาลุกขึ้นในตอนดึก ลืมพระเนตรดูข้างที่ไม่เห็นพระสวามี พบแต่เขนยเปล่ากับฉลองพระองค์ทิ้งไว้ พระนางทรงหวั่นหวาดยิ่งนัก และพอขยับองค์ลุกขึ้นนั่ง สายสะอิ้งซึ่งพระสวามีประทานให้ก็กลับเป็นงูพิษ กำไลข้อบาทหล่นกระจาย สายสังวาลขาดหลุด พุทธชาดซึ่งแซมเกศาอยู่ก็เหี่ยวแห้ง พระวิสูตรขาดหล่น แล้วก็ได้สดับเสียงโคเผือกร้องมาแต่ไกล ธงกระพือ และอีกครั้งหนึ่งมีเสียงร้องว่า *"ถึงเวลากำหนดแล้ว"*

เล่าจบแล้วพระนางก็กันแสงไห้ ทูลถามว่า สุบินนี้หมายความว่าพระนางจะสิ้นพระชนม์ หรือว่าจะทรงประสบความร้ายแรงยิ่งไปกว่ามัจจุภัย คือการถูกพระภัสดาทอดทิ้งหรือว่าพระสวามีจะถูกทำร้ายลักพาไปเสีย

พระสิทธัตถะทรงพิศดูพระพักตร์เทวี พระเนตรเปี่ยมไปด้วยความกรุณา ตรัสปลอบพระนางว่า พระองค์ทรงรักนางอยู่เสมอ แม้พระสุบินนั้นเป็นนิมิตบอกถึงมรรคอันจะนำไปสู่ความสุขและความปลอดภัยของโลก ก็ขอให้ทรงแน่พระทัยว่า พระองค์ทรงรักเธออยู่เสมอ พระนางก็ได้ทรงทราบแล้วว่า พระองค์ทรงวิตกถึงความทุกข์ของชาวโลกมานานแล้ว และใคร่จะทรงหาหนทางดับทุกข์ให้เขาเหล่านี้ พระทัยของพระองค์หาได้แปรไปรักนางอื่นไม่ หากมีเหตุใดเกิดขึ้น ขอให้นึกถึงโคผู้และธงอันสดใสนั้นเถิด อันใดที่พระองค์ทรงเสาะแสวงหา เพื่อความสุขของชาวโลกทั้งหลาย ก็จะต้องนำสุข อันสูงสุดมาสู่พระนางด้วยเหมือนกัน *“เธอก็ทราบอยู่แล้วว่าใจของพี่เป็นอย่างไร พี่รักเธอมากที่สุด เพราะว่าใจของพี่นั้น รักสัตว์มีชีวิตทั้งหมดทีเดียว ขอให้หลับเสียเถิด และไม่ต้องสะดุ้งหวาดผวา พี่จะเฝ้าดูแลอันตรายให้”*

ดังนั้น พระนางยโสธราก็บรรทมหลับไปอย่างว่าง่าย หลับไปทั้ง ๆ ที่น้ำพระเนตรยังอาบพักตร์ และพระทัยหวาดผวา เพราะทรงสดับเสียงว่า *“ถึงเวลาแล้ว ถึงเวลาแล้ว”* มิได้ขาดเลย

ในยามนั้น รัชนีเต็มดวงกำลังขึ้นสูง ท้องฟ้าปราศจากเมฆหมอก รัศมีสีเงินยวงกระจ่างจับโลก ดูประดุจกลางวัน และจันทร์เพ็ญในคืนนั้นก็เสมือนจะกล่าวถ้อยทูลว่า *“ราตรีนี้เหมาะที่สุดแล้ว พระเจ้าข้า พระองค์เสด็จมาถึงทางแยกแล้ว จะทรงเลือกเอาทางของจักรพรรดิผู้ยิ่งใหญ่ เคลื่อนล้อรถไปบนความสมบูรณ์พูนสุข หรือจะทรงเลือกทางทุรกันดาร เสด็จโดยองค์เดียวไปโปรดสัตว์ทั้งหลายในโลก”*

และในเวลาเดียวกันนั้นพระมหาโพธิสัตว์ทรงสดับเสียงทูลจากที่มืดว่า *“ถึงเวลาแล้ว ถึงเวลาแล้ว”* เมื่อทรงได้ยินเสียงนี้ พระบรมโอรสก็ทรงตะลึง พระเนตรจับนิ่งอยู่ที่ดวงรัชนีอันแจ่มใสและบริสุทธิ์

“จริงหรือ ? เวลาได้มาถึงแล้ว ที่ยโสธราสุบินไปว่า ถึงเวลาที่เราจะจากโลกนี้ไปแสวงธรรมมาถึงแล้วนั้น จริงหรือ เธอได้รู้ล่วงหน้าและอ่านชะตาของเราออก ที่จริงก็ถูกของเธอแล้ว เราเกิดมาเพื่อความสุขของผู้อื่น เราไม่เคยต้องการชักดาบ และ

ให้ล้อรถของเราหมุนไปในทะเลเลือด และบนซากศพเลย เราต้องการเดินไปตามทาง ซึ่งสะอาดผ่องแผ้ว ปราศจากเวร แม้เราจะนอนบนพื้นดิน กินอาหารอันเขาบริจาคให้ และแต่งกายอย่างคนโซก็ตาม เราจะประพฤติตนอย่างนั้น เพราะเราไม่อาจทนดื่มด่ำความสุขอยู่ในวัง แล้วทิ้งผู้อื่นให้ทรมานอยู่ได้

อนิจจา เศร้านัก โลกเรานี้เศร้านัก ใครเล่าจะช่วยโลกได้ พระเจ้าหรือ พระอินทร์ พระพรหมหรือ ? เรายังไม่เห็นว่าพระองค์ทรงช่วยใครเลย กองไฟที่ เขาก่อขึ้นบูชา และอ้อนวอนขอความช่วยเหลือนั้นมีประโยชน์อันใด ควันไฟลอยขึ้นสูง แล้วก็หายไปในท้องฟ้า มนุษย์ผู้บนบวงสรวงยังจะได้พ้นทุกข์ พ้นความเจ็บไข้ และพ้นความตายหรือ ?

อนิจจา ใครเล่าจะพ้นความเกิด ความตาย ความว่ายวนอยู่ในวัฏสงสารได้ แม้พระพรหมเอง พระคัมภีร์ก็ยังบอกว่า เวียนเกิดเวียนตายเหมือนกัน ไม่ผิดอะไรกับมนุษย์ และไม่ผิดอะไรกับสัตว์สี่เท้า สองเท้า และเลื้อยคลาน โลกเรานี้มืดนัก เรายังเต็มไปด้วยความไม่รู้ ความหวาดกลัว ความมัวเมาขมขื่น เราทั้งหลายตกอยู่ในห้วงทุกข์เดียวกันทั้งสิ้น"

"เราไม่ควรจะนิ่งอยู่ในความเพลิดเพลิน ในเมื่อคนอื่นเขาต้องทุกข์ และอีกประการหนึ่ง เราเองก็หาอาจหลีกพ้น โรค พยาธิ ความแก่ และความตายได้ไม่ เราจะสละเสียซึ่งความสุขนี้ ไปแสวงหาความจริง ค้นความลับ ซึ่งแฝงอยู่ในทุกสิ่งทุกอย่าง แล้วนำความรู้นั้นมาช่วยชาวโลกทั้งหลายให้พ้นทุกข์ดีกว่า อันสมบัติในโลกนี้หายั่งยืน และหาอาจทำเราให้เป็นสุขได้ตลอดไปไม่"

เมื่อทรงรำพึงถึงความทุกข์ และความเวียนว่ายอยู่ในห้วงทุกข์ของมนุษย์ทั้งหลายแล้ว พระผู้ทรงสมภพมาเพื่อช่วยโลกให้พ้นจากความมืดมน ก็เปี่ยมไปด้วยความรักและความสงสารในชาวโลก พระหทัยไหวหวั่นประหนึ่งว่า ความทุกข์ทั้งหลายนั้นเป็นของพระองค์เอง ตัดสินพระทัยได้ทันทีว่า จะยอมเสียสละอำนาจและราชสมบัติมไหศวรรย์ ยอมสละแม้กระทั่งพระบิดาและพระชายาผู้เป็นที่รักยิ่งพระหฤทัย

"ยโสธราเอ๋ย พี่ขอจากไปก่อน ลูกน้อยของเราก็เช่นกัน ทูลกระหม่อมพระบิดาของหม่อมฉัน ยโสธราผู้เป็นที่รัก ลูกน้อยและชาวเมืองทั้งปวง ขอให้ทนความทุกข์รอไปสักหน่อย หนึ่งก่อน ขอลาออกไปเรียนพระธรรม นำแสงสว่างกลับมาให้ ตราบใดที่ยังไม่พบหนทางอันดับทุกข์ได้โดยสิ้นเชิงแล้ว จะไม่ขอกลับมาเป็นอันขาด"

แล้วพระสวามีหนุ่มก็โน้มพระองค์ลงจุมพิตยโสธราแต่เบา ๆ ด้วยเกรงว่าพระนางจะทรงตื่นบรรทมขึ้น เขยื้อนพระองค์ออกมาห่าง แล้วเพ่งพินิจดูพระชายายอดหทัยด้วยความรักและอาลัยอย่างสุดซึ้ง ถ้อยคำที่รำไห้นั้นครวญอยู่แต่ภายในเพราะพระองค์มิอาจเอ่ยโอษฐ์ออกวาจาให้ไปกระทบโสตพระนางได้ ทรงเกรงไปว่าพระวาจาอันเบาที่สุดนั้นจะไปสัมผัสประสาทอันหวาดไหวเป็นที่สุดแล้ว และมันจะทำให้พระนางทรงตื่นขึ้น ขัดขวางการเสด็จออกทรงผนวชของพระองค์เสีย ความรักความอาลัยนั้นสุดกลั้นได้ พระองค์ทรงปล่อยให้น้ำพระเนตรไหลลงอาบพระพักตร์ไม่ขาดสาย ค่อย ๆ ขยับพระองค์ลงจากพระแท่นบรรทม เสด็จเวียนประทักษิณสามรอบพระชายา เพื่อกันภัยมิให้มาแผ้วพานผู้เป็นที่รัก ซึ่งอยู่หลัง แล้วทรงยกพระกรกุมพระอุระกันมิให้ดวงหทัยอันเต้นนั้นส่งเสียงออกมาให้กระทบโสตพระนางจรดปลายพระบาทดำเนินไปทางพระทวารโดยเงียบ ยังไม่ทันออกไปก็ทรงชะงักด้วยหวนอาลัยพระนาง แต่ทรงหวนไปหวนมาอยู่ดังนั้นถึงสามครั้ง ในที่สุดก็ทรงตัดสินพระทัยได้อย่างเด็ดขาด ทรงหยิบพระภูษาขึ้นคลุมพระเศียร แล้วเปิดพระวิสูตรออกไปทันที โดยไม่เหลียวมองมาเบื้องพระปฤษฎางค์อีกเลย

เบื้องหน้าพระวิสูตรนั้น เหล่านางสนมกำนัลนอนหลับอยู่ดารดาษ มองดูประดุจดอกบัวอันหุบกลีบในวลากลางคืน นางโคตมีและคุงคาฝาแฝดทั้งคู่ผู้นัยน์ตาดำสนิทกำลังหลับเนตรพริ้มอยู่เคียงกัน พระมหาโพธิสัตว์เสด็จผ่าน ทอดพระเนตรเห็นก็ตรัสว่า *"ลาก่อนเธอผู้เป็นที่รัก เราจะต้องขอลาไปก่อน เพราะถ้าเราไม่ไป เธอจะต้องตายสูญหายไปตามธรรมดาโลกแต่ว่าเมื่อตายไปแล้วไปไหน ไม่มีใครรู้ เหมือนกุหลาบซึ่งเหี่ยวแห้งลงแล้ว สีอันสวยงามของมันหายไปไหน ? เมื่อเทียนดับ เปลวเพลิงหาย*

ไปไหน ? ถ้าหากเราขืนอยู่กับพวกเธอด้วยความสนุกสบายต่อไป เราจะไม่มีวันรู้เรื่องนั้นเลยเป็นอันขาด แม้ว่าจะสุขสบาย เราก็อยู่ไม่ได้เป็นอันขาด หัวใจเราระทมไปด้วยทุกข์ในเมื่อเห็นคนอื่นต้องเป็นเหยื่อของความทุกข์ ลาก่อน เราขอลาเพื่อนรักทั้งหลายไปนำแสงสว่างนั้นกลับมา"

แล้วพระผู้ยอมตัดขาดจากความสุข ก็จรดปลายพระบาท ค่อย ๆ ก้าวไปยังที่ซึ่งไม่มีแสงโคม ขณะนั้นรัชนีเปล่งแสงจ้ากระจ่างงามน่ารักยิ่งขึ้นกว่าเดิม ดุจทอดสายตาลงมาดูพระองค์ฉะนั้น ลมโชยมาอ่อน ๆ ชายฉลองพระองค์สะบัดพลิ้ว ดอกไม้ในสวนก็แย้มกลีบออกดังยามรุ่งอรุณ สีเหลือง แดง ชมพู ม่วงตระการตา พระพายพัดมาในคราวใด กลิ่นหอมหวนก็ตลบอบอวลไปทั้งสิ้นในคราวนั้น แผ่นดินไหวสะเทือนเลื่อนลั่น ประหนึ่งว่า อุระพระธรณีเต้นโดดด้วยความปรีดาเป็นที่ยิ่ง ในการเสด็จออกทรงผนวช เทพเจ้าทุกท้องฟ้าแซ่ซ้องสาธุการบรรเลงดุริยางค์ดนตรีวังเวงหวานไปทั่วทิศานุทิศ

พระโอรสทรงปลุกมหาดเล็กว่า *"ฉันนะ ลุกขึ้นเถอะ ช่วยผูกม้าให้เราที"*

"อะไรกันพระเจ้าข้า จะทรงอาชาไนยในเวลาดึกดื่นอย่างนี้หรือ พระเจ้าข้า" นายฉันนะผลุดลุกขึ้น และออกอุทานด้วยความประหลาดใจ

"จุ๊ย์ ค่อย ๆ หน่อย ฉันนะ ถึงเวลาแล้วที่เราจะหนีกรงทองออกไปแสวงหาความจริงและหนทางดับความทุกข์ทั้งหมดให้สิ้นไป เพื่อจะได้กลับมาช่วยคนทุกคน"

"อนิจจา นี่ก็เป็นจริงดังพระดาบสทำนายแล้ว พระเจ้าข้า การเสด็จทุรกันดารในป่าทรมานพระกายนั้น เป็นความดีอยู่หรือ ?"

"ฉันนะ เราเกิดมาเพื่อทำประโยชน์อันนี้ให้แก่ผู้อื่น เราไม่ใช่จักรพรรดิ รัฐสีมาของเรานั้นกว้างขวางกว่าดินแดน ซึ่งเต็มไปด้วยมรณภัยมากนัก ฉันนะ ขอม้าให้เราเถิด"

"พระเจ้าข้า แล้วพระชนกเล่า ? พระองค์ก็จะทรงโศกเศร้า หทัยสลาย เพราะความสุขของพระบิดานั้นอยู่ที่การได้เห็นพระองค์ทรงเป็นมหาจักรพรรดิ ดังนี้ แล้ว

พระยุพราชจะกลับมาโปรดพระบิดาได้อย่างไร พระเจ้าข้า ?"

"ความรัก ซึ่งเต็มไปด้วยห่วงผูกพันนั้น มิชอบดอก เรารักบิดาเราเหมือนกัน แต่รักความจริง และรักที่จะสร้างความสุขให้แก่โลกมากกว่า ฉันนะ ขอม้าให้ฉันเถิด"

นายฉันนะเหลือที่จะทัดทานได้ ก็ลุกขึ้นไปหาม้ากัณฐกะด้วยใจสลดระทด จัดแจงแปรงขนให้ แล้วผูกอาน รัดสายหนังฝังเพชรโชติช่วง ใส่โกลนทองทั้งคู่ เสร็จแล้ว นำมาถวายอัสดรแสนรู้มองเห็นเจ้านาย ก็วิ่งเข้าหาร้องก้องสนั่นด้วยความยินดี แต่เทพเจ้าปิดกรรณคนทั้งหลายหาให้ได้ยินไม่

พระสิทธัตถะจับเส้นผมม้า ตบคอ แล้วก็ระซิบบอกอาชาไนยว่า *"กัณฐกะ อย่าเอะอะไปนะ เราจะไปแสวงหาความจริง เพื่อเอามาช่วยทุกข์คนทั้งหลาย จะไปพบ ณ ที่ใดนั้น เรายังรู้ไม่ได้ จะลำบากยากแค้นเพียงใด เรายังรู้ไม่ได้ กัณฐกะ ช่วยพาเราหนีไปด้วยนะ พอเราแตะสีข้างขอให้ควบไปเร็วดังลม ดังไฟ ดังอากาศ ขอให้เจ้าเป็นกำลังช่วยเรา ในการทำงานเพื่อประโยชน์ของโลกด้วย ช่วยพาเราไปให้พ้นกบิลพัสดุ์ก่อนสว่างนะ"*

พอตรัสขาดคำก็เสด็จขึ้นหลังอาชา ม้าทรงแสนรู้ควบออกลิ่วไปโดยเร็ว และเมื่อถึงกำแพงประตู ก็กลายเป็นพระทวารเปิดออกเองอย่างง่ายดาย เหล่าทหารยามทั้งหลายพากันหลับสนิท ทั้งร้อย ทั้งพัน ด้วยมิอาจทนลมอันโชยเฉื่อยสบายนั้นได้

ไม่ทันรุ่งสาง พระโอรสก็เสด็จพ้นกรุงกบิลพัสดุ์เข้าเขตป่า พอไปถึงฝั่งแม่น้ำอโนมาอันมีคลื่นสาดฝั่งอยู่ซ่า ๆ เป็นฟองขาว พระองค์ทรงหยุดกัณฐกะ เสด็จลงจากอาชา ทรงจุมพิตกัณฐกะระหว่างกรรณ แล้วตรัสแก่นายฉันนะว่า

"เราขอบใจมาก ในการออกมาด้วยในครั้งนี้ จงแน่ใจเถิดว่า เรารักเจ้าเสมอกับที่เจ้ารักเรา เราถึงที่หมายแล้ว ช่วยนำม้ากลับไปบ้านด้วย สร้อยคอไข่มุกนี้หนักเกินไป เครื่องทรงนี้ก็ไม่เหมาะแก่สภาพของเราแล้ว เข็มขัดก็เอาคืนไปเสียด้วย และอ้อ เกศาของเรายาวนัก ช่วยตัดให้ด้วย นำไปถวายพ่อด้วยนะ ทูลว่า ลูกชายขอกราบลา จนกระทั่ง

ไปเรียนรู้สิ่งที่เขาต้องการแล้วจะกลับวัง พร้อมด้วยแสงสว่างแห่งปัญญา อันจะพาโลกให้พ้นความมืดมน อันเป็นสมบัติที่เลิศกว่าสมบัติจักรพรรดิยิ่งนัก ช่วยทูลด้วยว่าลูกชายทูลลาไป ทั้งนี้เพราะรัก รัก และหวังให้ทุกคนได้เป็นสุขทั่วหน้ากัน ไปบอกด้วยนะฉันนะ ว่าเราจะกลับมาช่วยโลก"

บทที่ ๖

ดาบสหนุ่มแห่งรัตนคีรี

ล้อมรอบเมืองราชคฤห์แห่งพระเจ้าพิมพิสารนั้น มีปัญจคีรีภูเขา ๕ ยอด เป็นอาณาเขตกางกั้น ยอดหนึ่ง คือ **ไพภาระ** เขียวชอุ่มอยู่ด้วยต้นมะนาว ยอดหนึ่ง คือ **พิบูลละ** สูงใหญ่เชิงเขามีแม่น้ำอุ่น ๆ ไหลผ่าน ยอดหนึ่ง คือ **ตะโปวัน** ทอดเงามืดทะมึนลงไปในสระกว้างใหญ่ มองดูดุจมีหินดำตระหง่านอยู่ใต้น้ำ ยอดหนึ่ง ชื่อ **คิชฌกูฏ** และอีกยอดหนึ่ง ซึ่งอยู่ทางบูรพทิศนั้น มีนามว่า **รัตนคีรี** ด้วยเป็นที่เกิดของแก้วมณีหลายหลาก มีรอยทางจรคดเคี้ยวอยู่แถบดงไผ่ผ่านหญ้าฝรั่นและป่าอัมพพฤกษ์ ผ่านศิลาน้อยใหญ่และหินขาวบริสุทธิ์ด้วยน้ำนม ทางลาดไปตามไหล่เขา ซึ่งดารดาษไปด้วยดอกไม้ป่านานาพรรณ ค่อย ๆ สูงขึ้นไปทางทิศประจิม จนกระทั่งถึงป่ามะเดื่ออันให้ร่มเงา บังแสงตะวัน ตรงหน้าถ้ำแห่งหนึ่ง ท่านทั้งหลายผู้มาถึง ณ ที่นี้ ควรถอดรองเท้าและโน้มเศียรลงอภิวาทน์ จะหาที่ใดบริสุทธิ์และควรแก่การเคารพยิ่งไปกว่านี้ไม่มีอีกแล้ว เพราะว่าพระผู้ทรงสละบัลลังก์จักรพรรดิของเราได้เสด็จมาประทับอาศัย ณ ที่นี้

พระองค์ทรงละเพศฆราวาส คลุมองค์ด้วยจีวรเหลือง เสวยอาหารอย่างแร้นแค้น ซึ่งฝูงชนบริจาคถวาย ค่ำลงก็บรรทมบนพื้นหญ้าแต่พระองค์เดียว สดับเสียงเสือคำรณร้องกระหึ่มครางรอบถ้ำ ด้วยพระทัยอันสงบเยือกเย็น ทรงบำเพ็ญสมาธิสงบนิ่งประดุจภาพปั้น นิ่งนานและไม่รู้สึกเลย แม้กระทั่งเวลาที่ลูกกระรอกซุกชนขึ้นไปวิ่งเล่นบนพระเพลา นกเล็ก ๆ นำลูกอ่อนมาวางที่ซอกพระบาท พิราบบินมาจิกข้าวจากบาตรข้าง ๆ พระองค์

นักบวชหนุ่มจะประทับเข้าสมาธิตั้งแต่เวลาเที่ยง ตะวันเผาโลกแผดแสงจ้า จนกระทั่งถึงเวลาอาทิตย์อัสดง พระก็หาลืมพระเนตรดูดวงตะวันอันเหลื่อมเขาว่าจะลับไปอย่างไรไม่ สีม่วงแห่งสายัณห์ลับหายไปจากเขตกว้างใหญ่แล้ว ดารกาขึ้นดารดาษท้องฟ้า นกเค้าแมวส่งเสียงร้องน่าสะพรึงกลัว แต่พระองค์หาได้ทรงสดับไม่ ยังคงสงบพระทัยนิ่งอยู่กับการใคร่ครวญหาเหตุผล สืบสาวเรื่องราวของชีวิตว่ามันตั้งต้นมาอย่างไรกัน และไปสิ้นสุดลงที่ตรงไหน แต่ทรงคิดอยู่ดังนั้นจนถึงเวลาดึกสงัด โลกเข้าสู่นิทรา สัตว์ป่าออกแสวงหาอาหาร น่าเกลียดน่ากลัว ประดุจความโลภ โกรธ โทสะ และริษยา อันมีข้องอยู่ในดวงจิตแห่งบุคคล

พระองค์จะเสด็จบรรทมเมื่อศศิธรจะลับขอบฟ้าอยู่ร่ำไรแล้ว แต่ยังไม่ทันรุ่งสางก็ตื่นบรรทม เสด็จยืน ณ ที่มืดบนขา ทอดพระเนตรภูมิลำเนาพื้นที่ ซึ่งหลับอยู่ด้วยพระทัยเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย ลมเช้าโชยมาเอื่อย ๆ รุกชชาติสะบัดใบ บอกอาการพลิกฟื้นตื่นจากนิทรา

ณ ทิศบูรพานั้น รัศมีแห่งเวลาเช้าทอแสง พอไก่ขันเป็นครั้งที่สอง สีขาว ณ ขอบฟ้าก็ขึ้นมาแต่ไกล แล้วยิ่งแผ่สูงขึ้นทุกที ๆ ดาวประจำเมืองต้องริบหรี่ หลีกทางให้แสงทองมาจับยอดเมฆดูอร่ามไปทั่วทิศ แล้วสีค่อย ๆ แปรเป็นสีหญ้าฝรั่นจับเมฆดูแดงแจ่มจ้า ที่แดงเข้มไหม้ก่ำก็มี แล้วดวงตะวันผู้ทำแสงสว่างก็ขึ้นจากขอบฟ้า พระดาบสทรงต้อนรับสุริยาตามแบบฤาษี เสด็จสรงน้ำ ทรงสบงจีวร แล้วเสด็จออกบิณฑบาตตามถนน ประชาชนทั้งหลายมีใจศรัทธา เอาอาหารมาถวาย เหล่ามารดาพอเห็นพระฤาษีพักตร์ผ่อง เนตรสุกใสประดุจเทวา ก็บอกให้ทารกกราบไหว้ จุมพิตบาทหยิบชายสบงประจงแตะหน้าผาก

พระองค์เสด็จดำเนินไปด้วยพระทัยอิ่มเอิบ มองเห็นชนทั้งปวงเป็นสหายผู้ร่วมทุกข์ในโลก พระพักตร์ผ่องสดใส เหล่าสาว ๆ อินเดียผู้มีเนตรดำได้ยลพักตร์ก็บังเกิดความเสียววาบในดวงใจ นี่คือเทพบุตรในความฝัน นางทั้งหลายนึกดังนั้นแล้วก็บังเกิดความรักและบูชาอาการประหม่าอายเห็นได้ชัด แต่พระองค์ก็ตอบสันถวไมตรี

ของเขาด้วยพจมาลย์เหมาะสมสุภาพราบเรียบ แต่สง่า แล้วพระองค์ก็เสด็จกลับวิเวกสถานที่ประทับเหนือคีรีรัตนานั้น

ตามไหล่เขารัตนคีรีนั้น มีพระฤาษีมาบำเพ็ญตบะอยู่หลายตนด้วยวิธีต่าง ๆ ท่านเหล่านี้ถือกายเป็นศัตรูของจิต จึงกระทำกายให้เจ็บปวดสาหัส จนประสาทปราศจากความรู้สึกอันใด ต่างก็ซูบเศร้าหมอง ใช้วิธีทรมานตนต่าง ๆ กัน บ้างยืนชูแขนขึ้นฟ้าตลอดทิวาราตรี จนแขนที่พ่วงพีกลับซูบซีด เหี่ยวแห้ง มองดูคล้ายกิ่งไม้บนพฤกษ์ซึ่งยืนตาย บ้างกำมือแน่นจนเล็บทะลุมือ บ้างเอาเหล็กแหลมขีดกายาเป็นริ้วรอย บ้างเอาธุลีคลุกกายดูน่าเวทนา บ้างก็สมาคมกับศพอันเน่าเปื่อย กลิ่นเหม็นคลุ้ง บ้างเอางูร้ายมาพันคอ และบ้างก็ร้องว่า *"ศิวะ ๆ"* วันหนึ่งนับได้ถึงหลายพันครั้ง

เขาทั้งหลายเหล่านี้ ดู ๆ ก็น่าเวทนายิ่งนัก หัวต้องแดดเกรียมไหม้ ตามืดมัว เนื้อเหี่ยวย่น ที่กินข้าววันละเม็ดก็มี ที่ทำกายให้พิการก็มี ทั้งนี้เพราะเขาเชื่อในพระคัมภีร์ที่ว่า ความทุกข์ของใคร (ที่) ทำให้พระเจ้า (ผู้) ประทานทุกข์มา รู้สึกอายได้ เขาก็จะกลายเป็นเทพเจ้า พระบรมศาสดาทอดพระเนตรเห็นอาการน่าเวทนาเหล่านี้แล้ว ก็ทรงสลดพระทัยยิ่งนัก ตรัสถามว่าการทำอัตตทรมานเพิ่มทุกข์ให้แก่ชีวิต ซึ่งเต็มไปด้วยทุกข์อยู่แล้วนั้น เพื่อประโยชน์อันใด

พระอเจลกะหัวหน้าพระโยคี ทูลตอบว่า เพื่อจะได้ปลดบาป ทำจิตให้บริสุทธิ์

พระราชบุตรตรัสว่า "โน่นแน่ เมฆสีทองบนฟ้าอัน ล้อมรอบวิมานพระอินทร์ของท่านนั้น มาจากไอน้ำทะเล ลอยขึ้นไปจับกันเป็นกลุ่มก้อน แล้วตกลงมา ไหลไปตามซอกหิน เป็นลำธาร แล้วเป็นแม่น้ำใหญ่ไหลไปเป็นมหาสมุทร ดังนี้ ใช่ไหมท่าน ? อันใดสูงขึ้นไปแล้วก็ต้องตกลงมา ท่านรับทุกข์พ้นทุกข์แล้วต่อไปจะเป็นอย่างไรอีก ต่อไปท่านก็รับทุกข์อีกนั่นเอง เพราะท่านซื้อสวรรค์ด้วยโลหิตและเนื้อ เมื่อหมดราคาก็ต้องตั้งต้นใหม่"

พระฤาษีตอบว่า *"จะเป็นดังนั้นก็ตามใจ แต่เราเกลียดเนื้อนัก มันถ่วงจิตให้ตกยากเราต้องทรมานมันเพื่อปล่อยจิตให้เป็นอิสระ จะได้ไปสู่สวรรค์"*

ทรงถามว่า *"อันชีวิตที่ไหน ๆ จะต่างกันละหรือ เทพเจ้าของท่านไม่มีทุกข์หรือ ?"*

ทูลตอบว่า *"ก็มีอยู่ แต่มหาพรหมไม่เปลี่ยนแปลง"*

"ถ้าเช่นนั้นท่านจะทรมานกายไปทำไม ควรหรือที่จะทำร้ายร่างกายซึ่งรับใช้จิต ร่างกายสูญไปเสียแล้ว ท่านจะบำเพ็ญภาวนาหาความจริงอยู่ได้หรือ ? ท่านฟันเรือนร่างซึ่งเราอาศัยอยู่แล้ว เราจะอยู่ที่ไหน เมื่อดวงตาของเราหายไป เราจะเอาอะไรมาส่องดูว่าทางไหนดี ทางไหนเราควรเลือกเดินเล่า"

"เราได้เลือกแล้วราชบุตร เราจะไปทางนี้ แม้จะเป็นทางไฟก็ดี ถ้าท่านรู้ว่าทางใดดี จงบอกเรา ถ้าท่านไม่รู้ จงไปเสียเถิด ราชบุตร"

พระพุทธองค์ในภายหน้า ทรงสดับคำดาบส ก็เสด็จดำเนินหลีกมาเสียจากฤๅษีทั้งหลาย ทอดพระเนตรดูเหล่าปักษา และพฤกษชาติอันขึ้นอยู่ริมทางจร แล้วทรงรำพึงว่า อันต้นไม้และสัตว์ทั้งหลายเหล่านี้จะมีปัญญาก็ด้อย หาสู้มนุษย์ได้ไม่ แต่มันมีความสุข มันเจริญและงอกงามตามแนวที่ธรรมชาติสร้างไว้ หาได้เพียรจะทำตนให้สูงขึ้นไปกว่าภาวะเดิมของตนไม่คนเราสิหนอ คนเรานั้นชื่อว่าฉลาดเหนือสัตว์ทั้งปวงไฉนจึงทำร้ายร่างกายทรมานตน เพื่อหาความสุข ดูพิกลนัก

กษณะที่พระองค์ทรงรำพึงอยู่นั้นเอง ก็ทอดพระเนตรเห็นฝุ่นฟุ้งมาแต่ไกล แกะและแพะหมู่หนึ่งกำลังถูกไล่ต้อนลงมายังชายเขา บางตัวก็เดินมาดี ๆ บ้างก็เดินไถลออกนอกทาง บางตัวก็แวะกินหญ้าใต้ต้นมะเดื่อ ซึ่งเอนต้นออกไปเหนือลำธารน้อย ๆ นายเมษบาลเห็นดังนั้นก็ตีเกราะร้องเรียกให้เข้าคืนที่

ลูกแกะตัวหนึ่ง เล็กกะจ้อยร่อย เดินขากะเผลกมาข้างหลัง เลือดไหลเป็นทาง มันหาอาจเดินให้ทันฝูงแกะดี ซึ่งไปข้างหน้าไม่ แม่แกะก็พะว้าพะวัง อ้อมไปเรียกลูกข้างหน้าแล้ววกมาดูลูกตัวหลัง เป็นที่น่าเวทนายิ่งนัก นักพรตหนุ่มทรงเห็นเข้าก็สงสาร เสด็จไปอุ้มลูกแกะน้อยขึ้นแล้วบอกแก่แม่มันว่า *"จงเดินไปดี ๆ เถิด ข้าจะอุ้มลูกของเจ้าไปให้เอง"*

อันแกะฝูงนี้เขาต้อนไปเข้าพิธีบูชายัญ พระองค์ทรงทราบดังนั้นก็เสด็จตามฝูงแกะไปด้วย พอมาถึงริมแม่น้ำ หญิงหนึ่งชูหัตถ์ขึ้นพนมก้มลงกราบ น้ำตาไหลลงอาบพักตร์นาง พลางทูลว่า นางนี้เอง คือหญิงผู้อุ้มลูกน้อยเมื่อวานนี้ ลูกของนางเล่นดอกไม้เพลินอยู่ งูตัวหนึ่งเลื้อยมาพันแขน เด็กน้อยอ้าปาก หัวร่อแล้วเอามือเปิดปากงูทันทีพ่อหนูก็หน้าซีดและหยุดพูด นางได้มาเฝ้าพระองค์ ทูลถามว่า ลูกเป็นอะไรไป จะแก้ให้กลับหัวเราะอย่างเก่า และเรียกแสงสุกใสมาสู่นัยน์ตาลูกน้อยอย่างเก่าได้หรือไม่ พระองค์ทรงแนะนำให้ไปหาเมล็ดผักกาดมาทะนานหนึ่งจากบ้าน ซึ่งไม่มีคนตายเลย นางได้ไปหาแล้วทั่วทุกบ้านทุกเรือน ทั้งในชนบทและในเมือง เมล็ดผักกาดนั้นมีแต่บ้านซึ่งไม่มีคนตายหามีไม่

"ภคินีเอ๋ย" พระองค์ตรัสตอบ *"ดังนี้ เธอก็ได้พบความจริงแล้ว ลูกของเธอนั้นตายไปแล้ว ตายเหมือนกับที่คนทั้งหลายเขาตาย มันเห็นความพินาศที่ทำลายความรักอันหอมหวานให้สูญสิ้นไป แต่ทว่าหามีใครเลี่ยงพ้นได้ไม่ จงทำใจให้สงบ และจงฝังลูกของเธอเสียเถิด ภคินี"*

แล้วพระองค์ก็เสด็จพระดำเนินตามนายเมษบาลต่อไป จนกระทั่งย่ำสนธยา นายเมษบาลพาฝูงแกะเข้าประตูเมือง ตรงไปยังสถานที่ซึ่งกระทำยัญพิธี พอพระผู้อุ้มลูกแกะอ่อนอันบาดเจ็บ เสด็จผ่านทวารา นายประตูก็จับตาพิศดูพระองค์อย่างตะลึงตะไล ชาวบ้านร้านตลาดสงบนิ่งลงทันที เพื่อจะพิศดูพระองค์ ที่กระบุงตั้งขวางหน้าอยู่ก็รีบปัดกระบุงไปเสียให้พ้น ที่กำลังซื้อขายเกี่ยงราคาก็เลิกทะเลาะกัน ช่างเหล็กชูฆ้อนเหล็กค้างอยู่กลางอากาศ เสมียนลืมเขียนข้อความลงบนกระดาษเพราะให้รู้สึกเลือนข้อความ ซึ่งตนจะเขียนไปหมด คนนับเงินก็หลงใหลไม่อาจนับต่อไปได้ ช่างทอทิ้งหูกวิ่งออกมาดู คนรีดนมก็วางมือปล่อยให้น้ำนมโคไหลรินออกมานอกถัง ต่างคนต่างถามกันว่า *"ใคร ใคร ผู้นั้นเป็นใคร เขาอยู่ในวรรณะไหน จึงงามดังนี้ ?"*

บ้างก็ว่า *"ดูเนตรเขาซี เพื่อน เราไม่เคยเห็นใครมีเนตรงามอ่อนหวาน และเต็มไปด้วยความปรานี ดังนี้เลย"* บ้างก็ว่า *"เทวดาเท่านั้น จึงจะงามดังนี้"*

ต่างคนต่างกระซิบถามกันวุ่นวาย แต่พระองค์หาทรงเห็น ทรงฟังคำของเขาไม่พระทัยนึกแต่สัตว์ผู้เคราะห์ร้าย จะต้องมาเป็นเหยื่อยัญกรรมอย่างน่าสงสาร เพราะมันเป็นสัตว์ไร้เดียงสา และขาดผู้นำ แสนจะอ้างว้างว้าเหว่ใจในท้องพระโรงซึ่งกระทำยัญพิธีนั้น องค์พระเจ้าพิมพิสารราชาเสด็จประทับอยู่กลางสองข้างท้องพระโรงด้านซ้ายขวาเป็นแถวยาวนั้น เป็นที่ของเหล่าพราหมณ์นุ่งขาวห่มขาว นั่งสาธยายมนต์พลางหยอดน้ำมันลงเลี้ยงไฟให้ลุกสว่างคราง แลบเลียเครื่องหอม มีกฤษณาเครื่องเทศ กลัมพัก และน้ำ โสม พร่ำภาวนาว่า โอม โอม เชิญเสด็จพระอินทร์มาเสวยของบูชาซึ่งล้วนแต่เป็นของโปรด รอบกองกูณฑ์บูชา มีทรายไว้สำหรับซับเลือดของสัตว์ที่ถูกฆ่า แพะลายจุดตัวหนึ่งถูกมัด นอนตะแคงรอความตายอยู่ พราหมณ์จรดมีดสีขาวลงที่คอสัตว์ แล้วร้องว่า

"เหล่าอสุรมารทั้งหลาย จงออกจากพระวรกายพระเจ้าพิมพิสาร มาดูเลือดพุ่งจากคอแกะเป็นที่สนุกสนาน มาดมกลิ่นเนื้อย่าง ณ ที่นี้ บาปกรรมทั้งหลายของพระองค์จุ่งมาอยู่ที่แพะนี้ และทำให้ไฟไหม้ไปโดยพลัน"

แล้วพราหมณ์ก็เงยมีดขึ้น

พระผู้สมภพมาไม่เคยเห็นความร้าย เอื้อนโอษฐ์ตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสารว่า *"ราชะโปรดปล่อยมันไปเถิด"* แล้วพระองค์ก็ทรงแก้มัดให้แพะนั้นหลุดไป หามีใครกล้าขัดขวางไม่พระองค์ทรงแสดงให้เขาเห็นว่า

การฆ่าสัตว์นั้น ใคร ๆ ก็ทำได้ แต่การทำให้มันเกิดมาหามีใครทำได้ไม่ ดังนั้นเราควรจะแสดงกรุณาต่อมัน ด้วยเหตุว่า มนุษย์ย่อมเลิศกว่ามัน ทั้งในทางอำนาจและสติปัญญาควรหรือที่เราจักมาฆ่าผู้ป้องกันตัวเองมิได้ สัตว์แม้จะต่ำต้อยน้อยนิดปานใด ก็รักชีวิตของมันเหมือนกัน มันย่อมรู้สึกเจ็บ รู้จักเดือดร้อน รู้จักโทมนัสในการต้องพลัดพราก เพียงแต่ว่ามันไม่มีปากจะพูดขอความเห็นใจเท่านั้น

เวลาเราเองเจ็บปวด เราก็ขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าให้อึงไป แต่แล้วตัวเราเองสิกลับใจร้าย ทำทารุณต่อสัตว์อันหาปากจะอ้อนวอนมิได้ ภราดรเอ๋ย

คน สัตว์ทั้งหลายย่อมมีชีวิตเกี่ยวดองกันทั้งสิ้น ท่านมิรู้ดอกหรือว่า มันก็มีบุญคุณแก่เรา ให้น้ำนมและปุยขนอันอ่อนนุ่ม ยังชีวิตและความอบอุ่นให้แก่ร่างกายเรา และมันนั้นมอบชีวิต มอบความไว้วางใจไว้แก่เรา ผู้ซึ่งตอบแทนมันด้วยการประหัตประหาร ด้วยการโยนบาปของเราลงไป ให้ทำลายชีวิตของ มัน เพื่อไถ่โทษคน ดังนี้เป็นการสมควรแล้วหรือ โทษของใคร ใครก็ต้องรับไว้ นี้เป็นธรรมดา ใครสร้างกรรมไว้อย่างไร ก็ต้องรับกรรมแห่งตนดังนั้น

บรรดาพราหมณ์ทั้งหลายเงียบเสียง ผู้ถือมีดวางมีดของตนลง องค์พระมหากษัตริย์เสด็จมาใกล้พระศาสดาประนมหัตถ์ขึ้น ฟังเทศน์ด้วยความเคารพ พระสิทธัตถะจึงทรงประกาศว่า

"ภราดรเอ๋ย โลกเรานี้จะงามยิ่งนัก ถ้าหากว่าสัตว์โลกทั้งหลายไม่ว่ามนุษย์หรือสัตว์จตุบาท ทวิบาท เลื้อยคลาน รักกันประดุจพี่น้องร่วมสายโลหิต และเราก็เสพแต่ผลไม้พืช ผัก เว้นเสียซึ่งการกินเนื้อสัตว์และการฆ่าสัตว์มาเป็นอาหาร"

พวกพราหมณ์ได้สดับดังนั้น ก็มีใจโอนอ่อนตามพระวจนะ พากันดับกองไฟ และปล่อยแพะแกะไปเสียสิ้น พระเจ้าพิมพิสารทูลเชิญเสด็จพระองค์ครองพระนครราชคฤห์ แต่พระผู้เป็นเจ้าไม่ปรารถนาสมบัติจักรพรรดิ ทูลตอบกษัตริย์ว่า พระองค์ทรงสละเสียแล้ว ซึ่งสิ่งเหล่านั้น ตั้งพระทัยแสวงหาความจริงอันลี้ลับอยู่ต่อไป ตรัสว่า

"พระสหายที่รักของหม่อมฉัน ถ้าหม่อมฉันค้นของสิ่งนี้ได้แล้ว หม่อมฉันจะกลับมาสนองพระเมตตาของพระองค์ ทั้งนี้อย่างแน่นอน"

บทที่ ๕

พิณสามสายจากสวรรค์

ท่านผู้เจริญทั้งหลาย หากท่านประสงค์จะไปถวายสักการบูชาสถานที่ ซึ่ง พระพุทธองค์ทรงสำเร็จพระโพธิญาณแล้ว จงบ่ายหน้าไปทางทิศพายัพเถิด เลียบลุ่มแม่น้ำคงคาจนถึงภูเขา ซึ่งเป็นต้นของธารน้ำ **นิลาชัน** และ **โมหนะ** แล้วเดินต่อไปตามความคดเคี้ยวแห่งธารน้ำ เดินไปตามใต้ร่มไม้ใบหนา จนกระทั่งถึงที่ราบในแคว้นคยา แล้วต่อไปถึงที่รกชัฏอันมีนามว่า **อุรุเวลา** ณ ที่นั้น มีภูเขาทราย มีป่าไม้ มะพร้าว ตาล ล้อมรอบ ทางเชิงเขามีน้ำใสสะอาด เหล่ามัจฉาเต่าปูอาศัยอยู่เป็นที่สำราญ ชาวคามนิคมปลูกบ้านของตนอยู่อย่างสงบ ภราดรเอ๋ย เมื่อไปถึงที่นั้นแล้ว ขอท่านดำเนินเข้าไป จนกระทั่งถึงร่มไม้โพธิ์ เมื่อไปถึงที่นั้นแล้ว จงก้มเกล้าทำความเคารพเถิด เพราะว่า ณ ที่นั้นแล พระบรมศาสดาผู้เป็นที่สักการะของเราได้สำเร็จพระโพธิญาณซึ่งพระองค์ก็แสวงหามาได้ด้วยยากยิ่ง และโดยปราศจากครูสั่งสอน

เมื่อพระสิทธัตถะนักบวชทรงเห็นว่า การทรมานตนอย่างโยคีทั้งหลายนั้นเป็นการไร้แก่นสาร และไม่เป็นทางไปสู่มรรคผลอันใดแล้ว พระองค์ก็เสด็จละจากนิวาสสถาน ณ รัตนคีรีมาบำเพ็ญภาวนาอยู่ในป่าอันเงียบสงัด ในแว่นแคว้นคยานี้ เฝ้าแต่ทรงพิจารณาดูทุกข์ของคน ดูทางแห่งทุกข์ ดูเหตุผล ดูที่มาและที่ไปของปวงสัตว์ ดูความลึกลับแห่งชีวิตทั้งหลาย พระองค์ทรงนึกอยู่แต่ดังนี้เป็นเวลาหลายเดือน เฝ้าแต่เพียรบำเพ็ญตบะ จนกระทั่งลืมเสวย ลืมบรรทม มิทรงหิวเลย จนกระทั่งหลายวันล่วงไป ครั้นรู้สึกองค์เห็นบาตรว่าง มีแต่ผลไม้อันนกนำมาทิ้งไว้ก็หยิบขึ้นเสวยแต่พอประทังความหิว ดังนี้ มิช้า พระฉวีอันเคยผุดผ่องก็ซูบซีดลง สิ้นสง่า พระกายาทุพพลไปด้วยการใช้ความคิดเกินกำลัง พระมังสาซูบหายไป เห็นแต่พระอัฐิขึ้นโก้งเก้ง

น่าเวทนา ครั้นยกพระหัตถ์ลูบองค์ พระโลมาก็ร่วงหล่นติดพระหัตถ์มา ด้วยเหตุว่าหาน้ำเลี้ยงมิได้จึงร่วงหล่นไปประดุจใบไม้แห้งต้องร่วงจากต้น ฉะนั้น

เมื่อเป็นดังนี้นานเข้า วันหนึ่งพระองค์ก็หมดกำลัง เซถลาล้มฟาดลงยังพื้นดิน ดูประดุจคนตาย ด้วยพระอัสสาสะและปัสสาสะหยุดหาย หามีไม่ แต่บรรทมนิ่งอยู่ดังนั้นจนกระทั่ง เด็กเลี้ยงแกะคนหนึ่งมาพบเข้า มีความเวทนายิ่ง ด้วยพระกายานั้นซูบซีดน่าสงสารมิหนำซ้ำตะวันยังส่องแสงแผดกล้ามาต้ององค์ เด็กน้อยจึงไปหักกิ่งไม้มาปัก เพื่อให้ร่มเป็นแก่พระพักตร์ จะรินนมลงโอษฐ์แล้ว แต่หากล้าไม่ ด้วยตนเองมีศักดิ์ต่ำต้อย ได้ชื่อว่าเป็นทาสเขาจึงลังเลอยู่ เพราะการกระทำดังนี้เป็นโทษแก่ตนเองในตอนนี้พระพุทธประวัติเล่าว่า กิ่งก้านชมพู่ ซึ่งเด็กเก็บมาปักบังพักตร์นั้นก็แตกช่อใบออกสล้าง เป็นเสมือนฉัตรแก้วอันล้ำเลิศออกกั้นองค์ เด็กผู้เลี้ยงแกะเห็นดังนั้น ก็นึกว่าเทพยดา จึงยกหัตถ์ขึ้นประสานเป็นการเคารพ พอดีพระสิทธัตถะลืมพระเนตรขึ้น และตรัสขอน้ำนม

เด็กนั้นทูลตอบว่า *"ข้าถวายมิได้ดอก เทวะผู้เป็นใหญ่ พระองค์ไม่ทรงเห็นหรือว่า ข้าเป็นไพร่ จะทำให้พระองค์สกปรกไป พระเจ้าข้า"*

พระบรมครูตรัสตอบว่า *"เด็กเอ๋ย เราทุกคนมีโลหิตสีแดงเหมือนกัน ไม่มีเจ้าไม่มีไพร่ ความเมตตากรุณาทำให้เราเป็นญาติกันหมด ไม่มีใครดอกที่เกิดมามีอุณาโลมอยู่ที่หน้าผาก คนจะต่างกันก็แต่การกระทำเท่านั้น ใครทำดีไว้เขาก็ได้ดี ใครทำชั่วก็ได้ชั่ว"*

เด็กนั้นจึงน้อมถวายน้ำนมด้วยความปราโมทย์ยิ่ง

และก็ในวันนั้นเอง เหล่าอัปสรเยื้องกรายลงมาจากอินทรสถาน จับระบำรำร่ายด้วยความหรรษา นางหนึ่งตีเภรีมีขนยูงปักรอบ นางหนึ่งเป่าปี่ แลอีกนางหนึ่งดีดพิณสามสาย ค่อยกรายมาตามละมาะไม้ เสียงกระพรวนเงินที่ข้อบาทดังกรุ๋งกริ๋งรับกับเสียงกำไลกรแสนเสนาะกรรณ

กษณะนั้น นางผู้ถือพิณก็ขับร้องขึ้นว่า

"ดีดพิณจับระบำงาม จงทำสายให้พอดี
ไม่สูงต่ำ พวกเรานี้ จะเต้นรำสำราญใจ
ตึงนักสายพิณขาด เพลงพินาศหมดเสียงใส
หย่อนนักเสียงหมดไป จงทำสายให้พอดี"

แล้วนางก็เต้นรำต่อไป ประดุจผีสื้อตัวงามอันมีความหยิ่งลำพองในสีอันสวยของปีกตน มิได้นึกฝันว่า เพลงที่นางขับนั้นจะไปถึงพระกรรณพระมหาบุรุษ ผู้นั่งรำพึงอยู่ใต้ต้นไม้ริมทาง พอนางผ่านไป พระองค์ก็ทรงเห็นแสงสว่างแห่งปัญญาทันที พระตรัสว่า *"อ้า - คนโง่นี้ก็สอนคนฉลาดได้บ่อยครั้ง ถ้านางนี้ไม่มาขับพิณ เราก็คงจะขึงเส้นชีวิตจนตึงเกินไปอยู่ดังนี้ มันคงจะขาดลงสักวันหนึ่ง เราควรจะหย่อนลงบ้าง เพราะว่า เรายังต้องการชีวิตไว้สำหรับช่วยทุกข์คนอีกมากมายนัก"*

ริมธารน้ำในแคว้นคยานั้น มีเศรษฐีหนึ่งนาม **เสนานี** เป็นคนใจบุญ และมีบริวารมากมาย ได้ภรรยาผู้งามพร้อมทั้งกายใจ ชื่อว่า **สุชาดา** อยู่กันมาหลายปีแล้วก็ไม่เกิดบุตร นางจึงไปบวงสรวงวิงวอนรุกขเทวดาขอบุตร ในที่สุดนางก็ได้บุตรน้อยสมปรารถนา สุชาดามีความกตัญญูต่อรุกขเทพ จึงสั่งให้ทำมธุปายาสด้วยน้ำนมโคอย่างดีต้มกับข้าว ซึ่งปลูกจากดินที่ไถใหม่ๆ ปนไปกับจันทน์ กลัมพัก และเครื่องเทศปรุงรสอร่อยล้ำ เพื่อสังเวยเทพยดา แล้วนางก็ให้ทาสไปกวาดพื้นต้นมะเดื่อให้รื่นรมย์ ไม่นานนักทาสาก็วิ่งกระหืดกระหอบมาบอกว่า *"ข้าแต่ท่านผู้เป็นนาย รุกขเทวดามาแสดงองค์แล้ว รัศมีท่านเรืองกระจ่างรอบพระองค์ รอบพระนลาฏอันงามเหมือนวงเดือน พระเนตรงามน่าพิศวงยิ่งนัก ท่านโชคดีแล้ววันนี้"*

สุชาดาได้ยิน ก็รีบอุ้มลูกน้อยไปด้วยความดีใจ จนตัวสั่น นางก้มลงจุมพิตธรณีแสดงความเคารพ แล้วทูลเชิญให้รับมธุปายาส นางรินน้ำเกสรกุหลาบอันหอมหวานลงในพระหัตถ์ถวายมธุปายาส กราบแล้วถอยไปยืนนิ่งเคารพอยู่

พระสิทธัตถะเสวยข้าวนั้นแล้ว ก็ตรัสบอกแก่นางว่า *"พระองค์หาใช่เทพเจ้าไม่หาก เป็นเพียงคนธรรมดาคนหนึ่ง แต่ก่อนนี้เป็นกษัตริย์ บัดนี้ เราสละสิ่งนั้นเสียแล้ว*

มาเป็นชายพเนจร เพื่อแสวงหาดวงประทีปอันส่องใจคนให้หายมืดมัว นับแต่เวลาออกจากความเป็นกษัตริย์มาก็หกปีเข้านี่แล้ว เราใช้เวลาค้นหาดวงประทีปนั้นทุกวันทุกวัน อดอยากตรากตรำจนร่างกายไม่มีแรง เราได้มธุปายาสนี้มา ชุ่มชื่นใจนัก ขอขอบคุณภคินี และขอให้สุขของท่านยั่งยืนเถิด ภาระซึ่งลูกท่านจะนำมาให้จงบางเบาลง"

แล้วพระองค์ก็ตรัสถามนางถึงเรื่องความสุขของชีวิต นางทูลตอบว่า นางเป็นสุขเพราะนางพอใจในชีวิตแล้ว และนางก็มิได้สร้างบาปไว้แก่ผู้ใด

"ดีแล้ว ภคินี เธอเป็นผู้มีสัมมาจริยะ และใจสูง เราขอเคารพ ขอให้ท่านไปสวัสดีเถิด"

นางสุชาดาทูลว่า *"สิ่งใดที่พระองค์ต้องประสงค์ ขอให้ทรงสำเร็จเถิด"* แล้วนางก็ทูลลาไป

เมื่อเสร็จเสวยข้าวมธุปายาส อันนางสุชาดาผู้มีใจงาม นำมาถวายแล้ว พระสิทธัตถะก็เสด็จจากต้นมะเดื่อไปประทับยังโพธิฉายาอันรื่นรมย์ พระหฤทัยผ่องแผ้ว มองเห็นความเป็นมาเป็นไปของมนุษย์ได้โดยตลอดปลอดโปร่ง ปราศจากความขุ่นมัว

ด้วยเดชะพระบารมีคุณอันพระองค์ตั้งพระทัยจะสั่งสมไว้ให้มนุษย์ ต้นโพธิ์โอนอ่อนน้าวกิ่งลงบังแสงตะวันมิให้ส่องมาต้องพระองค์ เหล่าสัตว์ร้ายในบริเวณใกล้เคียงนั้นพากันสงบนิ่ง เลิกการปองร้ายซึ่งกันและกัน และซึ่งสัตว์อ่อนแออื่น ๆ นกคาบเหยื่อบินมา พอผ่านต้นโพธิ์นั้นก็ปล่อยเหยื่อทิ้ง หุบปีกลงกระทำคารวะ ปักษาใหญ่น้อยทั้งหลายส่งเสียงร้องเจื้อยแจ้วด้วยความหรรษา ต่างก็สรรเสริญในพระทัยอันหวังประโยชน์สุขต่อเพื่อนมนุษย์ และต่างแซ่ซ้องถวายพรให้ประสบความสำเร็จอันยิ่งยวด ต่างบอกกันว่า *"พวกเราชาวโลกทั้งหลายจะได้เป็นสุขแล้วนับแต่นี้ต่อไป"*

ณ ราตรีอันแจ่มจรัสด้วยเดือนเพ็ญคืนหนึ่ง ขณะที่พระบรมศาสดาของเรา ประทับเข้าสมาธิหลับพระเนตร สำรวมพระอิริยาบถนิ่งอยู่ใต้ร่มโพธิพฤกษานั้น บรรดาพระยามาร คือ กิเลสทั้งหลาย รู้ว่าพระองค์จะข้ามพ้นวัฏสงสาร และบำเพ็ญเพียรเพื่อช่วยมนุษย์ ก็ให้มีจิตริษยาเกรงว่าพระองค์ประสพ ซึ่งอริยสัจอันจะช่วยปวงสัตว์ได้เป็นยวดยิ่ง จึงเตรียมพหลพลมารอเนกอนันต์มา เพื่อประจญกับพระปัญญาอันสว่างไสวของพระองค์

นายมารเหล่านี้ มี ดำฤษณา**ราคะ** เป็นต้น ซึ่งมี พหลพลมาร คือ **โทสะ โมหะ** และ**อวิชชา** อันมืดคลุ้ม ต่างก็ผาดแผลงสำแดงฤทธิ์ด้วยตนต่าง ๆ กัน เพื่อจะทำลายขันติ สมาธิ ของพระผู้ยิ่งนักบวชทั้งหลายให้สิ้นไป บ้างกระพือพายุโหมบดบังอากาศให้มืดคลุ้มน่าสะพรึงกลัว แล้วส่งเสียงอสุนีบาตฟาดเปรี้ยง ๆ เสียงสะเทือนเลื่อนสั่นไปทั่วทั้งโลกสาม พระธรณีมีอาการประหนึ่งจะทรุดแตกแยกทำลาย

เมื่อเห็นพระยังหลับพระเนตรมิหวั่นไหว ก็เปลี่ยนอุบาย ใช้วจีไพเราะเป็นเครื่องเล้าโลม ให้รำลึกถึงความรักอันหอมหวน แล้วมันก็บันดาลให้อากาศเสนาะไปด้วยเสียงดนตรี มีเหล่านางรำผิวพักตร์ผุดผ่องมาร่ายฟ้อน กวักหัตถ์ยั่วเย้าดำฤษณา เมื่อหามีผลไม่ ก็ใช้สมบัติจักรพรรดิมาเป็นเครื่องล่อ

ครั้นการอันนี้ไม่ก่อให้เกิดผลอันใด มันก็หันไปใช้อุบายให้พระองค์บังเกิดวิจิกิจฉาและโมหะมืดมัวต่าง ๆ แต่พระหทัยของพระองค์นั้น ได้รับการอบรมฝึกมาอย่างดีแล้ว จึงไม่ไหวหวาดต่อกิเลสทั้งหลายแห่งดวงจิต มันจะสำแดงแผลงฤทธิ์ประการใด พระองค์ก็ไม่ไหวหวั่น คงประทับเฉยสงบพระกายนิ่งอยู่ ด้วยเดชแห่งพระบารมี อันทรงบำเพ็ญภาวนาไว้ เหล่าอสุรมารทั้งหลายก็พ่ายกระจายพินาศแก่ตนเองไปสิ้น

เป็นเวลาจวนรุ่งสางแล้ว ดวงรัชนีค่อยเคลื่อนต่ำลงยังขอบฟ้า ทั่วปริมณฑลนั้นสงบนิ่ง แม้ใบโพธิ์ก็มิเขยื้อนให้ระคายโสตพระองค์ผู้พิชิตมาร พระพายรำเพยลมเย็นมาอ่อน ๆ พระสมณโคดมประทับนิ่งมิไหวองค์ หลับพระเนตรเสียจากสิ่งแวดล้อม

ภายนอก แต่พระจักษุภายใน อันทรงมองเห็นความเป็นไปในปางหลังมาได้อย่างแจ่มแจ้ง ประดุจมีดวงประทีปสุกสกาว ส่องให้บุคคลผู้ยืนอยู่ปลายทางหันกลับไปมองเห็นอดีตของตนได้ตลอดปลอดโปร่ง

พระองค์ทรงรำลึกชาติต่าง ๆ ทั้งใกล้และไกล ในสมัยที่ทรงกำเนิดมาเป็นสัตว์และเป็นมนุษย์ ในชั้นวรรณะต่าง ๆ กัน นับได้ห้าร้อยห้าสิบชาติรวมหมด จะเปรียบก็เหมือนว่าได้ทรงบทจรจากดงไม้หนามหนา และเต็มไปด้วยดิน ซึ่งสูบชีวิต พระองค์เสด็จไต่เต้าไปตามเหวห้วย ด้วยความลำบากยากเข็ญ พระบาทเกือบจะพลัดตกเขาเสียก็เป็นหลายครั้ง แต่ในที่สุดเมื่อผ่านซอกถ้ำห้วยและธารน้ำ และในที่ทุรกันดารทั้งหลายแล้ว พระองค์ก็เสด็จขึ้นไปประทับอยู่ ณ ยอดบรรพต

ดังนี้ จะเปรียบก็คือ การที่พระพุทธเจ้าได้ไต่เต้า จากชาติกำเนิดที่ทรามขึ้นไปจนถึงชาติอันสะพรั่งพร้อมด้วยพระบารมีทั้งหลาย อันพระองค์เพียรสั่งสมแต่ครั้งยังต่ำต้อย พระองค์ทรงเห็นว่า อันความดีชั่วของมนุษย์นี้เป็นเสมือนกงเกวียน สร้างสิ่งใดไว้อันนั้นย่อมตามมาสนอง ทำดีก็ได้ความเบิกบาน ทำชั่วก็ถึงแก่ย่อยยับ อันความดีชั่วนั้นเป็นเสมือนตรา อันตอกตรึงแน่นไว้ จะขูดลบโยกถอนอย่างใด ก็หาหลุดไปไม่ มันย่อมตามมาสนองผู้กระทำกรรมอันดีชั่วเสมอไป

เมื่อทรงพบความจริงอันนี้แล้ว ก็ทอดพระเนตรเห็นกว้างไกลออกไปถึงจักรวาลอื่น ๆ อันหมุนอยู่กลางหาวไกลลิบลับ ดวงอาทิตย์ จันทร์ และดวงดาวทั้งหลายเหล่านี้ต่างก็แยกกันอยู่ แต่อยู่ห่างในระยะอันเหมาะเจาะ และต่างก็มีความสัมพันธ์กันอยู่ ตัดมิขาด ดวงอาทิตย์นั้นคุมดาวให้เดินไปตามจักรราศีของมัน แต่ดาวและดวงอาทิตย์เกิดมาตั้งแต่ครั้งไหน ไม่มีใครรู้ จะฉายแสงสว่างนานไปอีกเท่าไร ก็ไม่มีใครรู้เหมือนกัน ไม่มีที่ตั้งต้น และไม่มีปลาย

แต่มีหลักธรรมอันเป็นประทีปส่องให้เห็นความเป็นจริง อันเกิดมาเองก็เป็นดังนี้ อันกฎธรรมชาติของโลกนั้น อยู่เหนืออำนาจบังคับมนุษย์และเทวดาทั้งปวง ของอันเกิดมีขึ้นมาแล้ว ก็ต้องหมดไปแล้วก็ตั้งต้นกันใหม่ การเกิดการทำลายย่อมมีอยู่ทุกแห่งหน

จักขัดขืนความจริง อันนี้หาได้ไม่ สัตว์โลกเกิดมาแล้วก็ต้องตาย เมื่อตายแล้วก็เกิดใหม่ แต่วนเวียนรับทุกข์อยู่ดังนี้ไม่มีวันสิ้นสุดลงได้

ดังนั้น พอเข้าใกล้ปัจจุสมัยจวนสว่าง ความลับทั้งหลายก็กระจ่างแจ้ง ทรงเห็นความจริงอันหนึ่ง คือความทุกข์ ซึ่งตรึงสัตว์ทั้งหลายให้แน่นอยู่กับโลก เป็นเสมือนหนึ่งเงาอันตามตนอยู่ จะสลัดไปได้ ก็เมื่อชีพสิ้นไปแล้วเท่านั้น

"ทุกข์นั้นคืออะไร ทุกข์นั้นคือความไม่เที่ยงแท้ คือชรา และโรคาพยาธิทั้งหลาย คือความโกรธ เกลียด โลภ หลง และความยินดียินร้ายอันตนตัดไม่ขาด คือตัณหาและความกระหาย จะได้ซึ่ง ลาภ ยศ สมบัติ และสรรเสริญ รวมทั้งสิ่งเพลิดเพลินเจริญใจอื่น ๆ คือความข้องอยู่ในโลก ความอยากมีชีวิตไม่รู้จักดับ คือความเบื่อหน่ายแล้วซึ่งโลกนี้ อยากจะทำลายตนไปเสียให้พ้น ซึ่งเป็นการฝืนธรรมดาของโลก ทั้งหลายเหล่านี้แล คือความทุกข์ บุคคลผู้มีปัญญาถึงได้ตรองเห็นความจริงอันนี้ และที่มาของทุกข์ทั้งหลาย แล้วหมั่นเพียรอบรมใจให้ระงับเสียได้ซึ่งทุกข์เหล่านี้ ความสุขอันไม่รู้จักจบก็จะบังเกิดขึ้นแก่เขาผู้นั้น"

พอพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสเสร็จ สำเร็จแจ้งซึ่งความจริงของโลก และหนทางที่จะดับทุกข์ทั้งปวงให้หายไปสิ้น ทรงถอนกิเลสทั้งปวงให้หมดไป ตัดความอาลัยอาวรณ์ และบรรลุถึงพระบรมโพธิญาณ ปลดทุกข์ปลดบาปไปสิ้นแล้วนั้น ก็ถึงเวลาอรุโณทัยพอดี

อะโห ดูซิทางทิศบูรพาโน้น ดวงตะวันเริ่มไขแสง ออกสอดสีม่านดำแห่งราตรี ดาวประจำเมือง ซึ่งเคยแผดแสงกล้าอยู่ก็อ่อนแสงลงไป จนกระทั่งลับหาย รัศมีสีกุหลาบของพระสุริยเจ้าค่อยเปล่งแสงสุกใสขึ้นทุกที จนกระทั่งอาบไปทั่วท้องฟ้าสีเทา บรรดาขุนเขาซึ่งมีมงกุฎสีทองสวมอยู่นั้น ได้เห็นดวงตะวันก่อนใคร ๆ ทั้งสิ้น ลมเช้าโชยมาต้องเหล่าบุปผชาติ ให้เผยอแย้มกลีบออกรับรุ่งอรุณอันวิเศษไปกว่ารุ่งอรุณ ซึ่งเคยมีมาแล้วแต่ก่อน เมฆฝนพายุกล้าทั้งหลายต่างสงบนิ่งลง ถวายอภิวันทนาการแด่พระพุทธเจ้าด้วยความเบิกบานหรรษา สีทองงามแห่งพระสุริยาทอลงจับน้ำในลำธารละหานห้วยและ

พุ่มพฤกษา

เหล่าพฤกษาและวิหกในรังรวงว่า จงตื่นเถิด จงตื่นเถิด จงตื่นขึ้นก้มเกล้าอภิวันท์และสรรเสริญพระผู้ยอดยิ่งมนุษย์ของเราได้สำเร็จพระโพธิญาณแล้ว เสียงนั้นกระท้อนก้องไปทั้งป่า เหล่าปักษาน้อย ๆ ร้องบอกกันว่า *"รุ่งแล้ว รุ่งแล้ว ตื่นขึ้นไหว้พระองค์ผู้ตรัสรู้เถิด"* กระต้อยตีวิด บินถลาออกจากรัง นกแก้วร้องเสียงเจื้อยตีทอง ก๊ก ๆ เรื่อย ๆ ไป เป็นการสำราญใจ บอกเล่ากันทั่วหมู่นกว่า สิ่งใดได้บังเกิดขึ้นแล้ว

ด้วยเดชะพระบารมีคุณ และพระเมตตาอันใหญ่ยิ่งต่อโลก ความสงบได้แผ่ซ่านไปทั่วบริเวณใกล้ไกล อย่างไม่เคยมีมาแต่ก่อน บุคคลผู้ใจเหี้ยมก็บังเกิดความอ่อนละมุนขึ้นในใจตน ที่ลับมีดแสวงคมไว้จะฆ่าเขา ก็กลับเอามีดไปซ่อนเสีย คนขี้โกงกลับเวียนนับเงินให้ครบถ้วน คนพาลสันดานหยาบ และใจทุจริตทั้งหมดก็กลับละพยศหวนกลับไปสู่ความดี และความเมตตากรุณา ความรักความปรานีจากหทัยพระพุทธองค์แผ่ขยายไปทั่วพิภพ

วันนั้น จอมนักรบก็ผู้ฉกาจก็วางอาวุธของตน คนไข้กระโดดลงจากที่นอนอย่างกระปรี้กระเปร่า หัวเราะว่า ยิ้มหัวกระชุ่มกระชวย เสียงแจ่มใสดุจทราบว่าเวลาเช้าวันนั้นความสุขได้หลั่งมาจากร่มโพธิ์ ณ แคว้นคยา ไหลไปทั่วทิศานุทิศแม้พระนางยโสธราผู้เศร้าสร้อยไม่รู้จักสร่าง ก็พลันรู้สึกสำราญพระหฤทัย ประดุจว่าความรักนั้นคงอยู่เสมอชีพ ความทุกข์ยิ่งใหญ่ในการต้องวิปโยคพลัดพรากพระสวามีก็เป็นอันหายไป ประดุจปลิดทิ้ง

เหล่าสัตว์โลกทั้งหลายพากันเป็นสุข และรักใคร่ มีใจเอื้อต่อกันอย่างที่มันไม่เคยมีมาแต่ก่อนเลย

อย่าว่าแต่หมู่มนุษย์เลยหนอ แม้เทพยเจ้าก็ประกาศกันทุกห้องฟ้าว่า *"พวกเราจงยินดีเถิดพระภควันต์เจ้าสำเร็จพระโพธิญาณยันยอดยิ่งแล้ว"* เหล่าเปรตอสุรกายก็พากันชื่นชม โสมนัส มองลงมาเบื้องล่างในโลกมนุษย์อีก ก็ได้แลเห็นกวางดาวเล็มหน่อไม้อยู่ริมที่นอน สองแม่เสือซึ่งดุ ตาเป็นมัน เมื่อวานนี้ แต่วันนี้กลับเสงี่ยมหงิมและ

ต้อนรับนางกวางด้วยสันถวไมตรีใต้เงื้อมหินนั้น นกอินทรีนอนไซ้ขนนิ่ง ไม่กังวลกับการโฉบเฉี่ยวสัตว์เกิน นกกินปลาที่นอนผึ่งแดดสบาย ไม่ตีปีกขยับจะงอยปาก เมื่อเห็นปลาว่ายวนในลำธาร ผีเสื้อต่างสีบินวนเวียนอยู่รอบ ๆ ฝูงวิหค แต่มันก็หามีอันตรายไม่ สัตว์โลกทั้งปวงมีความรักความเมตตากันยิ่งยวด ทั้งนี้ ก็เพราะพระพุทธองค์ได้ทรงชนะมารเด็ดขาดแล้ว และทรงพบพระธรรมอันล้ำลึก มีแสงสว่างแรงกล้า ยิ่งอาทิตย์ส่องโลกให้กระจ่างอยู่เป็นนิจนิรันดรนั่นเอง

พระพุทธองค์ทรงคลายพระอิริยาบถจากการประทับนิ่ง เป็นเวลานาน เสด็จลุกขึ้นยืนพระองค์ทรงรู้สึกแจ่มใส และอิ่มเอิบด้วยความปีติ พระพละซึ่งหายไปแต่ก่อนนั้นกลับคืนมาสิ้นและรู้สึกแข็งแรงขึ้นกว่าแต่เก่า พระองค์ทรงอุทานว่า

"สังขารเอ๋ย เราได้พบเข้าแล้วในวันนี้ เราได้ท่องเที่ยวค้นหามาหลายชาติ แต่เพิ่งพบในวันนี้เองว่า เจ้าเป็นผู้สร้างเรือนจำอันกักขังจิตเราไว้ แต่นี้ไปเจ้าไม่อาจสร้างบ้านทำกำแพง อันเป็นของลวงหุ้มห่อเราไว้ได้อีกแล้ว สังขารเจ้ามีแต่จะผุพังหักไป แต่ความสุขอันยอดยิ่ง ซึ่งเราค้นพบนั้น ไม่มีวันแตกดับ ไม่มีวันทำลาย เราได้พบแล้ว เราได้ผ่านทุกข์ทั้งปวง แล้ว"

บทที่ ๗

ผู้ใหญ่ยิ่งเหนือจักรพรรดิ

นับแต่พระสิทธัตถะบรมราชโอรสเสด็จออกทรงมหาภิเนษกรมณ์แล้ว พระนครกบิลพัสดุ์ ซึ่งเคยครึกครื้นด้วยศัพท์สำเนียงเสียงสรวล และดีดสีตีเป่า ก็กลับร่วงโรยเหี่ยวแห้ง ด้วยเหตุว่าขวัญเมืองได้ปลาสนาการไปเสียแล้ว พระเจ้าสิริสุทโธทนะมีพระหฤทัยอันกลัดหนองหมองกล้า ท้าวเธอส่งคนไปสืบถามข่าวดูในบรรดาหมู่โยคีและนักพรตต่าง ๆ แต่ก็หามีผู้ใดพบพระบรมโอรสไม่ พระนางยโสธราพิมพาก็เต็มไปด้วยความโทมนัสเซื่องซึมอยู่ เธอมิได้ทรงเห็นความสดชื่นในสิ่งใด มิได้ทรงสดับสำเนียงใดแล้วเห็นว่าไพเราะ แม้เสียงสรวลของนางใน ซึ่งแว่วมาแต่ไกล เธอก็กลับได้ยินเป็นเสียงกำสรวลไห้ทั้งสิ้น

วันหนึ่งในฤดูฝน พระพิรุณพึ่งเหือดหายไปใหม่ ๆ เม็ดน้ำฝนยังค้างอยู่บนใบมะม่วงมองดูแวววาวราวกับเพชร ในยามต้องแสงตะวันสีทองอร่าม พื้นดินประดับด้วยตฤณชาติ สีเขียวสะอาด ต้นไม้แตกใบอ่อนสล้าง มองไปทางไหนก็ล้วนแล้วแต่ความสดชื่น ชวนใจให้ระเริงรื่นเกษมสันต์ จึงพระจอมขวัญยโสธราเสด็จออกมา ณ สระน้ำอันสวยงามในพระอุทยาน น้ำขึ้นเปี่ยมถึงขอบ แลราบเรียบราวกับแผ่นกระจกเป็นเงางาม ริมน้ำนั้นดารดาษอยู่ด้วยบัวบุณฑริกและบุษบาชนิดอื่น ๆ สีเหลืองขาวแดงและสัตตบงกชตระการตา

ณ ที่ นี้ พระนางเคยเสด็จมากับพระสวามี ทอดพระเนตรดูพระฉายาในน้ำอย่างเป็นสุขสำราญใจ พระภัสดาทรงสวมกอดเธอไว้ และจุมพิตด้วยความเสน่หาพระกายามิได้ห่างกัน

มาบัดนี้สิ เงาแห่งพระสิทธัตถะนั้นหามีไม่แล้ว พระเนตรของพระนางแก้วอันเคยแจ่มจรัส ก็จางรัศมี แสงหมดไปหามีไม่ พระปรางอันแดงระเรื่อกลับซูบซีดเหี่ยวย่น ริมโอษฐ์อันอ่อนหวานประดุจกลีบกุหลาบกลับซีดลง เพราะความทุกข์โทมนัสถึงพระภัสดา พระเกศามุ่นไว้ก็แต่เพียงมิให้ลงปกหน้า รำคาญพระเนตร มิทรงตกแต่งให้วิจิตรเพริศแพร้วแต่อย่างใด ทรงแต่พัสตราภรณ์สีขาวปราศจากเครื่องประดับประดุจหญิงหม้าย ขณะที่ย่างดำเนินพระกายอ่อนระทดระทวย ฝีพระบาทเบา ประดุจเท้าเลียงผา แม้ย่างลงบนใบไม้แห้ง สำเนียงใดจะเกิดขึ้นก็หาไม่ พระเนตรของพระนางก้มลงต่ำ ไม่เหลือบดูความงามของพระอุทยานแต่อย่างใด พระหัตถ์กำพระสะอิ้งไข่มุกซึ่งพระสวามีทรงปลดทิ้งไว้ตอนเสด็จจากเมืองไป อนิจจา คืนนั้นช่างขมขื่นเสียเหลือเกิน

อีกพระหัตถ์หนึ่งนั้น ทรงกุมกรพระราหุลกุมารน้อย ซึ่งมีชันษาเข้าเจ็ดขวบแล้ว พระกุมารเต็มไปด้วยความร่าเริงยินดี ทรงพระสรวลร่าในขณะที่ทอดพระเนตรเห็นบุปผาชาติ และเหล่าปลาเงินทองแหวกว่ายอยู่ในสระ พระหัตถ์โปรยเมล็ดข้าว พระเนตรจับอยู่ที่หมู่ปลา ส่วนพระมารดานั้นเนตรสลด ทอดถอนพระหฤทัย แล้วตรัสถามแก่เหล่านกยางซึ่งถลาลงจับปลาในสระนั้นว่า *"ยังจะได้เห็นพระภัสดาบ้างหรือไม่พระเสด็จแอบแฝงอยู่แห่งใดช่วยบอกด้วยเถิด ความทุกข์ครั้งนี้ทำให้ชีวิตจะขาดลงรอน ๆ แล้ว"*

ทันใดนั้น นางกำนัลเข้ามาทูลว่า มีนายวาณิชสองคน เดินทางมาจากหัสดินปุระ นำเครื่องเพชรมาขาย แต่สิ่งที่ล้ำค่ากว่าแก้วมณีทั้งปวง ซึ่งเขานำมานั้น คือข่าวพระสวามี พระนางทรงฟัง ก็มีพระหฤทัยโลดผวาด้วยความยินดีเป็นที่สุด ลุกขึ้นตบพระหัตถ์สำรวล และน้ำพระเนตรไหลหยาดย้อย ตรัสสั่งให้นางกำนัลพาเขาเข้ามาเฝ้านอกม่าน แล้วพระนางก็ทรงถามเขาจากหลังพระวิสูตรว่า

"ท่านวาณิช ท่านมาจากทางไกล ท่านได้เห็นสามีฉัน และได้อภิวันทนาการเพราะพระทรงเป็นพระพุทธเจ้า ผู้ล่วงพ้นกิเลส และเป็นที่เคารพของโลก พระองค์กำลังเสด็จมา ณ ที่นี้จริงหรือ ?"

"พระเจ้าข้า ข้าพเจ้าได้พบพระสวามีของพระองค์ ซึ่งเสด็จหายไปจากพระนคร และบัดนี้ พระองค์ทรงค้นพบพระธรรมอันวิเศษใหญ่ยิ่งกว่าสมบัติของจักรพรรดิทั้งหลายมารวมกัน ได้ทรงนำพระธรรมอันล้ำค่านี้มาโปรดสัตว์โลกให้พ้นความทุกข์ และความเวียนว่ายอยู่ในห้วงแห่งการเกิดดับมิรู้จักหมดสิ้น คนทั้งหลายได้เสวนาพระธรรมของพระองค์แล้ว ก็มีใจผ่องแผ้ว ประดุจท้องฟ้าอันปลอดฝนปราศจากเมฆ พากันตามเสด็จพระองค์ไป ประดุจฝูงแกะเดินตามนาย หรือใบไม้แห้งที่ปลิวตามลม ข้าพระบาทได้เข้าเฝ้าฟังพระธรรมจากพระโอษฐ์ ซึ่งพระโปรดเทศน์สั่งสอนก่อนเสด็จมาจำพรรษา ณ กบิลพัสดุ์นี้ พระเจ้าข้า"

พระนางทรงตอบเขาว่า *"ขอบใจท่าน แต่เรื่องนี้เป็นเรื่องใหญ่ เขารู้ได้อย่างไรกันว่าพระสวามีของเราสำเร็จพระโพธิญาณ โปรดบอกเราหน่อยเถิด ท่านผู้อารี"*

นายวาณิชจึงเล่าถวายดังคำของชาวหุบเขาเล่า ว่าในคืนวันที่พญามารมาประจญพระบรมศาสดานั้น แผ่นดินเกิดไหวสะเทือนเลื่อนลั่น น้ำไหลขึ้นท่วมฝั่งทำลายทัพพญามารให้หมดไปแล้ว ก็ในรุ่งอรุณวันนั้นเอง โลกตื่นขึ้นพร้อมด้วยความหวังอันใหญ่ยิ่งสำเร็จลงแล้ว หลายวันมาแล้วที่โลกได้เห็น พระพุทธองค์ทรงประทับนิ่งอยู่ใต้ต้นโพธิ์ทรงใคร่ครวญถึงวิธีที่จะช่วยสัตว์โลกทั้งหลาย ให้พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด ให้พ้นจากความโง่เขลาอันมืดตื้อ และกิเลสตัณหาอันเป็นเครื่องถ่วงจิตให้ลงไปสู่ความเสื่อมทราม และมาในวันนั้น โลกก็ได้พบว่าพระองค์ทรงประสพสิ่งซึ่งทรงแสวงหาแล้ว แต่พระธรรมนั้นเป็นสิ่งยากลึกล้ำนัก เหลือที่คนจะตามได้ แม้จะทรงเปิดทางให้แล้วก็ดี พวกเขาจะเป็นเสมือนนกซึ่งติดกรงอยู่นาน แม้เปิดกรงให้แล้ว ก็ยังงงต่ออิสรภาพอยู่

ครั้นจะเสด็จไปเดี่ยว มิเปิดทางให้คนอื่นเล่า พระทัยก็เต็มไปด้วยความสงสาร ทรงปรารถนาจะให้เขาเป็นสุขด้วยกันทุกผู้ เพราะทั้งพระองค์ ทั้งเขาเหล่านั้นต่างก็มีสายโลหิตสีแดงอันเดียวเหมือนกันทั้งสิ้น และในขณะนั้นเอง ได้ทรงสดับเสียงร้องโหยหวนว่า *"อะนิจจา เราจวนจะวินาศกันสิ้นแล้ว"* ***แล้วก็มีเสียงกราบทูลอ้อนวอนว่า*** *"พระผู้มีพระภาคได้โปรดทรงแสดงพระธรรม เพื่อช่วยฝูงชนให้เขาได้ประพฤติ*

ตามบ้างเถิด"

ด้วยเหตุนี้ พระองค์ผู้ทรงตรวจดูโลก และทรงหยั่งรู้ว่า บุรุษใดควรสอนก่อน บุรุษใดควรสอนทีหลัง จึงตกลงพระทัยประทานพระธรรมแก่ผู้ต้องการศึกษา เวลานั้นไม่มีใคร ซึ่งอาจเรียนพระธรรมสำเร็จได้ นอกจากพระปัญจวัคคีย์ พระฤๅษี ๕ องค์ ผู้บำเพ็ญพรตอยู่ ณ ป่าพาราณสี พระพุทธองค์เสด็จไป ณ ที่นั้น แล้วก็ทรงเทศนาพระธรรมจักรกัปปวัตตนสูตรแก่เขายังให้พระฤๅษีเหล่านั้นสำเร็จเป็นอรหันต์ไปทั้ง ๕ องค์

อันพระธรรมซึ่งพระพุทธเจ้าเทศนาโปรดพระเจ้าพิมพิสารแห่งแคว้นมคธ ผู้ถวายเวฬุวนารามอันร่มรื่น แด่พระพุทธองค์นั้น มีใจความดังที่พระราชาโปรดให้สลักไว้ในศิลา ว่าดังนี้

เย ธัมมา เหตุปปะภะวา **เตสัง เหตุง ตะถาคะโต (อาหะ)**
เตสัญจะ โย นิโรโธ จะ **เอวัง วาที มะหาสะมะโณ**

และในป่าเวฬุวันอันรื่นรมย์ด้วยต้นไผ่นั้น เขาเล่าว่า ได้มีการประชุมใหญ่ พระบรมศาสดาได้ทรงประกาศพระศาสนาของพระองค์ อันสรุปได้โดยความว่า

สัพพะปาปัสสะ อะกะระณัง **กุสะลัสสูปะสัมปะทา**
สะจิตตะปะริโยทะปะนัง **เอตัง พุทธานะสาสะนัง**

"อย่าก่อบาปทั้งหลายขึ้น *พึงสร้างแต่สิ่งซึ่งเป็นกุศล*
ล้างจิตให้บริสุทธิ์ใสสะอาด *นี่แหละ คือคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย"*

เมื่อนายพาณิชเล่าจบลงแล้ว พระนางยโสธราก็รับสั่งถามว่า *"พระสวามีของดิฉันเสด็จไปแห่งใด ในขณะนี้ ?"*

เขาทูลตอบว่า *"พระองค์ประทับอยู่ ณ ราชคฤห์ พระเจ้าข้า หากคิดกำหนดหนทางเดินแล้ว เดือนหนึ่งก็ถึงกบิลพัสดุ์พระนคร พระเจ้าข้า"*

พระเจ้าสิริสุทโธทนะได้ทรงสดับดังนี้ ก็มีพระทัยยินดียิ่งนัก พระองค์ทรงสั่งอำมาตย์เจ็ดคน ให้ควบม้าทะยานตรงไปยังราชคฤห์โดยเร็วพลัน ให้ทูลพระราชบุตรว่า พระบิดาทรงพระประชวรหนัก ทรงเป็นกังวลถึงพระบรมโอรสยิ่งนัก ขอให้รีบเสด็จกลับกบิลพัสดุ์โดยเร็วเถิด บิดาจะเสด็จสวรรคาลัยอยู่แล้ว ฝ่ายพระนางยโสธราเทวีก็ทรงทำเช่นเดียวกัน เธอตรัสสั่งม้าใช้ว่า ให้รีบไปทูลพระสวามีว่า พระชายาของพระองค์มารดาแห่งราหุลกุมาร โหยหาถึงพระองค์เป็นที่ยิ่งแล้ว พระนางได้ทรงสดับข่าวว่า พระองค์ทรงพบสิ่งอันล้ำสมบัติจักรพรรดิ จึงใคร่ทูลขอประทานสำหรับพระนางเองและพระโอรสบ้าง

พวกขุนนางรับพระราชโองการแล้ว ก็รีบควบม้าเร็วไป แต่พอเขาไปถึงเวฬุวันวนาราม ป่าไผ่อันรื่นรมย์ ซึ่งเป็นที่ประทับของพระองค์นั้น เขากลับลืมพระราชโองการของพระมหากษัตริย์เสียหมดสิ้น กลับทรุดกายลงนั่งฟังพระสุรเสียงอันมีกังวานไพเราะจับใจ ด้วยกิริยาอันงวยงงหลงลืมตัวเองไปสิ้น ครั้นรสพระธรรมไหลระรินเข้าโสตแล้ว เขาก็บังเกิดจิตศรัทธา หาอาจขยับเขยื้อนตัวไปจากที่นั้นได้ไม่ ดวงใจบังเกิดความชุ่มฉ่ำ เหมือนได้รับน้ำอมฤตอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง เขาทั้งหลายเหล่านั้นก็ได้ครองความเป็นสงฆ์สาวกของพระพุทธองค์ ครองสบงจีวรแทนเครื่องนุ่งห่มของฆราวาสเสียสิ้น อำมาตย์หมู่ใด ๆ ก็เป็นดังนี้ไปทั่วทุกผู้

กษัตริย์เห็นท่าจะไม่เป็นการ จึงส่งกาฬุทายี พระสหายเพื่อนเล่นแต่เล็กน้อยของพระบรมโอรสมาทูลอัญเชิญ รับสั่งเป็นบังคับว่า ให้ทำการให้สำเร็จ กาฬุทายีเป็นคนเจ้าปัญญา พอถึงพระอุทยานก็ดึงฝ้ายมาอุดหูเสีย มิให้สดับพระธรรมเทศนา เขาเข้าไปกราบทูลดังพระบรมราชโองการพระพุทธบิดา

พระผู้ตัดสิ้นแล้วซึ่งกิเลส ตรัสบอกแก่เขาว่า *"กาฬุทายี ไปทูลพระบิดาเถิดว่า เราจะไป เป็นความประสงค์ และเป็นหน้าที่ของเราที่จะต้องไป บุรุษพึงเคารพ และสนองคุณผู้มีอุปการะแก่ตน ไปทูลราชาและยโสธราเถิดว่า เราจะไป"*

ฝ่ายพระมหากษัตริย์กรุงกบิลพัสดุ์ ยโสธราเทวี และชาวบุรีทั้งหลายได้ทราบข่าวว่าพระบรมศาสดาจะเสด็จสู่กบิลพัสดุ์ ก็มีความยินดีเป็นที่ยิ่ง ต่างตกแต่งซุ้มประตูด้วยดอกไม้ เฟื่องมาลัย สลับไหมทอง แพรเรืองรอง สีแดงเขียว สรรหาดอกไม้หอมมาประจงประดับประดาให้มีกลิ่นหอมเลิศ ปลูกพลับพลาประเสริฐอร่ามเรืองด้วยแสงรัตนะ ติดธงทิวปลิวไสวไปทั่ว แล้วจัดขบวนกุญชร สวมอาภรณ์เพริดแพร้ว กูบแก้วแกมหิรัญ ล้วนแต่เลือกสรรสิ่งวิเศษมาตกแต่งช้างพระที่นั่งให้เลิศลอย ควรแก่การรับเสด็จพระโอรสจอมขวัญแห่งพระนครกบิลพัสดุ์ ให้ไปรออยู่ใต้พลับพลาที่ประทับ พอพระราชบุตรเสด็จมาถึง อำมาตย์น้อยใหญ่ก็ทรุดตัวลงยอกรกราบไหว้ แล้วให้นางระบำร้องรำร่ายปรายโปรยบุปผาชาติไปทั้งสถลมารค ซึ่งพระองค์ทรงควบขับพาชีผ่านไป สรรพดนตรีดุริยางค์ทั้งหลายก็ให้บรรเลงอึงมี่สนั่นไปทั่วทั้งธานีในวันนั้น ทุกคนคอยฟังเพียงระฆังตี อันเป็นสัญญาณว่า พระเสด็จมาถึงแล้ว

พระนางยโสธราเทวีรีบทรงพระวอทองเสด็จสู่เชิงเทิน อันเป็นที่สูง เพื่อคอยทอดพระเนตรดูพระสวามีแต่ไกล ๆ มองไปจากปราการนั้นแลเห็นภูมิภาพโดยรอบบริเวณ ในป่าโน้นเนืองนองไปด้วยต้นอินทผลัม และต้นไทร ขอบทางเวียนนั้นงามด้วยไม้ดอก ไม้ผลขึ้นริมตลิ่ง งามดังภาพเขียน ใต้ร่มไม้เป็นที่ราบเตียน หญ้าขึ้นเขียวเป็นที่น่ารื่นรมย์ ภายนอกพระทวารวังเป็นทับกระท่อมที่อาศัยของคนจนยากไร้ เหล่าจัณฑาลสกุลต่ำ ผู้เป็นกษัตริย์ และพราหมณ์ จำต้องหลีกให้ไกลพ้น เพียงแต่เหยียบเงาเข้าก็อับจนเสนียดกินต้องสะเดาะเคราะห์กันเป็นพิธีใหญ่ เพื่อปัดจัญไรไปเสียจากตัว แม้กระนั้นเขาผู้ยากจนเหล่านั้น ก็มีอุตส่าห์ตื่นก่อนตะวันส่องแสง ด้วยตั้งใจคอยแสดงคารวะแก่พระมุนี บ้างปีนต้นพฤกษาฟังเสียงพระสังข์ บ้างเงี่ยหูฟังเสียงฆ้องกลองอันขานบอกเวลาพระเสด็จ ใช้เวลาตามประสายาก ปัดกวาดทับกระท่อมปักธงพร้อมตามที่มี บ้างมัดใบมะเดื่อเป็นสายยาวรีแขวนไว้ ณ ซุ้มประตูบ้าน พร่ำถามกันตั้งแต่วันวานนี้ว่า *"พระบรมศาสดาของเราเสด็จมาแล้วหรือยัง เพื่อนเอ๋ย"*

พระนางยโสธราเล่า ก็เฝ้าจับพระเนตรจ้องมองดูหนทาง ไม่ผิดอะไรกับผู้อื่น ยิ่งตะวันแผดแสงในตอนสาย พระพักตร์ของเธอก็คลายสีอันแดงระเรื่อซีดสลดลงตาม

ลำดับ พระอุระหวั่นประว้าว่า พระสวามีคงจะมิเสด็จมาเสียแล้ว

ทันใดนั้นเอง พระนางทอดพระเนตรเห็นนักบวชผู้หนึ่ง เดินเด่นมาแต่ไกล เกศาโกนเกลี้ยงเกลา หุ้มองค์ด้วยภูษาสีเหลือง หัตถ์นั้นอุ้มบาตรดิน ดำเนินนำหน้ามาแต่ผู้เดียว สองซ้ายขวาถัดไปนั้น เป็นพระภิกษุแต่งสีเหลืองดุจกัน แต่องค์ภิกษุซึ่งนำหน้านั้น ท่าทางควรแก่การเคารพนบอภิวันท์ยิ่งนัก อาการซึ่งก้าวเดิน ก็งามสง่าน่าประหลาด เนตรสุกใสบริสุทธิ์ ปวงชนซึ่ง ถวายของมองตะลึงด้วยความพิศวง บ้างก็นั่งงง บ้างก็ก้มลงกราบ บ้างก็หน้าเศร้าด้วยไม่มีของถวาย นายไพร่กระซิบถามกันว่า *“ใคร ? ใคร ? พระฤาษีนี่เป็นเทวดาหรือ ?”*

พอพระภิกษุนั้นดำเนินเข้ามาใกล้พลับพลา พระวิสูตรแพรก็เผยออก ยโสธราเทวีสะดุ้งผวาหวีดร้องว่า *“พระสวามีหม่อมฉันมาถึงแล้ว”*

ฝ่ายพระเจ้าครองนครกบิลพัสดุ์ได้ทรงสดับว่า พระราชโอรสเสด็จมาโดยมิได้ทรงพาชีอย่างขัตติยะ มิหนำซ้ำ โกนพระเกศาเสียจนสิ้นสวย ทรงแต่ภูษาเหลืองเก่าคร่ำคร่า บทจรมาด้วยบาทเปล่า มิหนำซ้ำทรงถือบาตรรับทานอาหารจากคนยากจนเข็ญใจ ก็ทรงพระพิโรธยิ่งนักความรักใคร่เอ็นดูเหือดหายไปสิ้น พระองค์ทรงกระทืบพระบาท ดึงพระมัสสุขาวอย่างแรง แล้วตรัสเรียกเสนาให้จัดม้าพระที่นั่งมาถวาย พระพักตร์นิ่วเสด็จขึ้นบนหลังม้า กระแทกโกลนโดยแรง จนม้าถลาแล่น ประดุจลูกธนูออกจากแล่ง

พระองค์ทรงควบไปตามถนน ตรอกซอก ฝูงชนซึ่งเดินเก้กังขวางหน้าพากันหลบวุ่นวาย วิ่งเตลิดหาย บอกกันไม่ทันว่า พระราชาเสด็จแล้ว รีบเคารพนบไหว้เถิดชาวเรา พอเขาพูดไม่ทันขาดปาก ม้าก็วิ่งผ่านหน้าเลยไป พระราชาทรงควบใหญ่จนกระทั่งถึงกำแพงวัด ซึ่งมีฝูงชนยืนอยู่แน่นขนัด เหลือที่จะนับได้ ที่ยังหลั่งไหลมาจากสารทิศต่าง ๆ ก็ไม่มีขาดสาย เขาแหวกทางเป็นช่องให้กษัตริย์เข้าไปยังพระพุทธองค์ ซึ่งทรงยืนสงบนิ่งแช่มช้อยอยู่และทอดพระเนตรดูพระราชบิดาด้วยความกรุณา และสุภาพเรียบร้อย น่าเคารพ

ทันใดนั้นเอง กษัตริย์ก็หายทรงพระพิโรธดังปลิดทิ้ง พระพักตร์คลายความบึ้งตึงด้วยความขึ้งเครียด และไม่พอพระทัยลง พระองค์เสด็จลงจากหลังม้าพระที่นั่งทรุดพระองค์ลงต่ำแล้วคุกพระชงฆ์ลงถวายอัญชุลีแด่พระพุทธองค์ ด้วยพระทัยสวามิภักดิ์นอบน้อม ความปีติสุขฉายแสงออกมาให้เห็นอย่างเด่นชัด เพราะทรงตระหนักแน่แล้วในขณะนี้ว่า พระราชบุตรของพระองค์นั้น ทรงพระประเสริฐใหญ่ยิ่งกว่าจักรพรรดิทั้งหลาย ฝูงชนซึ่งล้อมรอบพระองค์อยู่นั้นต่างก็มีอาการสงบนิ่ง ไม่มีใครกล้าเอื้อนเอ่ยปากแต่อย่างใด

กษัตริย์ทรงสงบระงับความตื่นเต้นพระทัยได้แล้ว ก็เอื้อนโอษฐ์ตรัสถามว่า

"ลูกรัก พ่อไม่ได้คิดเลยว่า ลูกจะปลอมองค์มาเยี่ยงกระยาจกขอทานฉะนี้ ลูกของพ่อเมื่อก่อนนี้ทรงพัสตราภรณ์อันเพริศแพร้ว ประดับองค์ด้วยแก้วมณีมีค่าล้ำเพียงแต่ตบหัตถ์เท่านั้น สารพัดสิ่งจะมาถึงพระองค์ ลูกเอ๋ย ตั้งแต่ลูกจากไป พ่อไม่เคยมีความสุขเลยแม้แต่น้อยทำไมลูกถึงทิ้งพ่อไว้ให้โศกเศร้า ยโสธราเทวีของลูกก็เช่นกัน เธอมิเป็นอันเสวยและบรรทม เช้าค่ำก่นร่ำไห้ จนพักตร์ซีดสลดมัวหมอง การบรรเลงขับร้องและฟ้อนรำ เธอก็มินำพา เธอเพิ่งมาสิ้นทุกข์หมองไหม้ในวันที่ลูกมาถึงนี้เอง ลูกของพ่อ ทำไมจึงทรงภูษาเหลืองเก่าคร่ำคร่า และเที่ยวขออาหารจากชาวเมืองดังนี้เล่า ลูกรัก ?"

พระชินสีห์เจ้าของเราทูลตอบว่า

"สกุลของหม่อมฉันเป็นอย่างนี้เองค่ะ หม่อมฉันจึงต้องทำอย่างนี้ด้วย"

"อะไรกันลูกรัก ลูกเอาที่ไหนมาพูด วงศ์ศากยะมีอายุก็ยืนนานนักหนาแล้ว พ่อไม่เห็นมีใครเขาทำดังนี้เลย"

"สกุลของฉันไม่ใช่ศากยะดอก หากเป็นอริยวงศ์ พระพุทธเจ้าซึ่งเสด็จมาก่อนหม่อมฉันได้ทรงกระทำดังนี้ทุกพระองค์ หม่อมฉันจึงต้องทำอย่างพระพุทธองค์นั้น ๆ ด้วย ก็อย่างเดียวกับที่ทรงธรรมต้องสวมเกราะ แต่งเครื่องรบครบครันเยี่ยงกษัตริย์

แต่โบราณกาลนั่นแหละค่ะ พระบิดาเป็นกษัตริย์ แต่ลูกเป็นนักบวช ต้องทำอย่างนักบวชทั้งหลาย ผู้ยังประโยชน์สุขให้แก่โลก ลูกไปค้นหาแก้วมณีอันมีค่ายิ่งกว่าสัตตรัตน์ของพระจักรพรรดิเจ้ามาแล้ว ลูกจะได้แจกจ่ายให้แก่ชาวโลกทั้งหลายต่อไป"

พระราชาทรงฉงนพระทัยยิ่งนัก ด้วยมิได้ทอดพระเนตรเห็นทรัพย์สมบัติใด พระพุทธองค์ก็เสด็จบทจร ทรงจีวรคร่ำคร่า และมีบาตรดินใบหนึ่งเท่านั้นเอง ตรัสถามว่า

"สมบัติอะไรที่ไหนกัน ลูกรัก พ่อไม่เห็นมีสิ่งใดเลย"

พระมหาโพธิสัตว์ทรงจับพระกรพระพุทธบิดา จูงเสด็จดำเนินไปตามถนน พลางตรัสเล่าให้ฟังถึงพระ **จตุราริยสัจ สันติปฏิปทา อัฏฐศีล** อันควรงดเว้นเสีย เพื่อจะได้ปราศภัย **มรรคแปด** อันควรสนพระทัย และดำเนินตาม ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือทาสต้อยต่ำ จัณฑาล เข็ญใจปานไร ฉลาด โง่ แก่ หรืออ่อนวัยปานไหน ก็พึงสดับและปฏิบัติตามทั้งสิ้น เพื่อจะได้เข้าสู่**นิพพาน** อันพ้นแล้วซึ่งบ่วงทุกข์ และการเวียนว่ายในห้วงมหรรณพของทางโลก

พระมหากษัตริย์ได้สดับก็ชุ่มชื่นกมล พระพักตร์หายย่น สิ้นฉงนสนเท่ห์ เพราะแสงสว่างแห่งปัญญาได้ปรากฏแก่พระองค์แล้ว ในราตรีนั้นเอง พระเจ้าสิริสุทโธทนะและพระศรียโสธรา ผู้เป็นสะใภ้ ก็ทรงสำเร็จ **พระปรมัตถ์** อันเป็นความเกษมศานติไม่รู้จักเหือดหาย

บทที่ ๘

สิ่งที่อยู่คู่ฟ้า

เบื้องล่างแห่งภูเขาหิมาลัยสูงเยี่ยมตระหง่าน และสดชื่นอยู่ด้วยไม้อันเขียวขจี และมีดอกอันงดงามหอมหวน เพราะมีน้ำหล่อเลี้ยงอยู่ตลอดปี เป็นที่รื่นรมย์ยิ่งนั้น มีกองศิลาต่างสี ประดับด้วยรัตนะหักทับกันอยู่ดารดาษ เกือบทุกอันมีรอยสลัก ลวดลายอย่างประณีตบรรจง แต่ทว่าลบเลือนไปบ้างแล้ว ด้วยความชราของอายุ บางอันก็เปื้อนดิน แทบจะมองดูเส้นลายไม่เห็น บางอันก็ฝังจมอยู่ในดิน รากมะเดื่อขึ้นพันรัดเอาไว้แน่นหนา บางอันก็ถูกไม้เลื้อย บางอันก็ขึ้นปกคลุมยะยุ่ง จนไม่มีใครทราบว่า มีศิลาอยู่ภายใต้ไม้เลื้อยอันเขียวขจีนั้น งูและตุ๊กแก และเหล่าสัตว์เลื้อยคลานอื่น ๆ พากันออกมาจากโพรงไม้ผุ ๆ ซึ่งสลักเสลาอย่างประณีต อันแสดงว่าแต่ก่อนนี้เคยประกอบขึ้นเป็นที่ประทับของกษัตริย์ พื้นปราสาทอันงาม และราชอาสน์ กลายเป็นที่อยู่ของเหล่าสุนัขจิ้งจอก อันเข้าไปขดตัวนอนสบาย ทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่แสดงถึงความไม่เที่ยงแท้ทั้งสิ้น เพราะว่า ซากปรักหักพัง เป็นที่อาศัยของเหล่าจตุบาท ทวิบาทและเลื้อยคลาน เหล่านี้แหละ คือกรุงกบิลพัสดุ์ ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรือง วะวาบวับด้วยแสงแก้วมณี และเป็นที่ซึ่งจอมกษัตริย์เคยประทับสุขสบายมาแต่ก่อน

พระพายเท่านั้นที่ยังคงรำเพยอยู่เช่นเดิม มหาสิขรินทรหิมาลัยและธารน้ำเท่านั้นที่ยังคงอยู่มิได้ขาด บุปผาชาติเท่านั้นที่ยังคงบานสะพรั่ง และส่งกลิ่นหอมหวานอยู่มิได้ขาด ความจริงในธรรมชาตินี้เป็นฉันใด พระพุทธโอวาทก็เป็นฉันนั้น คำสั่งสอนของพระบรมศาสดายังคงอยู่ ไม่รู้จักเสื่อมสลายหายสูญไปจากโลก

พระคัมภีร์เล่าว่า ในอดีตสมัยนั้น พระบิดา และพระประยุรญาติพากันมา แวดล้อมเฝ้าแหนพระพุทธองค์ ทรงสดับพระพุทธโอวาท แล้วก็ทรงเลื่อมใสศรัทธา ยิ่งนัก ที่เคยถือพระองค์ว่าสูงศักดิ์ สูงอาวุโสกว่า ก็นอบน้อมถ่อมกายอยู่แทบบาท พระผู้ทรงพ้นแล้วจากห้วงทุกข์ในโลกทั้งสิ้น พระศาสดาเสด็จประทับเทศนา ประทาน พระญาติในสวนขวัญอันเป็นที่สงัดร่มเย็น สร้างเป็นเนินสูงต่ำหลั่นลดเป็นชั้น ๆ ก่อตั้งฐานปูนผสมเป็นภูเขาน้อย ๆ สำหรับปลูกกุหลาบหลากสีและมีกลิ่นระรื่นรวย น้ำพุพวยพุ่งอยู่กลางสวนชวนให้ทัศนายิ่งนัก เหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ได้ทรงสดับ พระสัทธรรม ก็มีหฤทัยเอิบอาบ ชุ่มฉ่ำไปด้วยน้ำอมฤตแห่งปัญญาต่อมาก็ยังผล ให้ชาวชมพูทวีปทั้งหลายได้มีกมลอันบริสุทธิ์สดใสและเห็นทางข้างหน้าสว่างกระจ่างไป เพราะมีดวงประทีปแก้วแห่งปัญญาอยู่กับตนแล้ว

นี่ ก็เป็นที่สุดแห่งพระประวัติของ**องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า** ผู้ยอดยิ่ง อันพระพุทธปรีชาญาณและพระวิริยะนั้นเลิศล้ำหาเปรียบมิได้ พระองค์ทรงสละเสีย ซึ่งความมีอำนาจอันใหญ่ยิ่งในทางโลก ด้วยพระทัยห้าวหาญ และด้วยทรงหวังจะยัง ประโยชน์ต่อโลกเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ข้าพเจ้าเล่ามานี้ ก็เพียงแต่ส่วนน้อย กาลซึ่งพระพุทธองค์ทรงมีพระชนม์อยู่ หรือก็ล่วงเลยมานานแล้ว ข้าพเจ้าเป็นผู้มาทีหลังพระศาสดา ได้สดับแต่เสียงพระธรรม ล้ำเลิศ ก็มีความบูชาและจงรักภักดีต่อพระองค์ ผู้ทรงกรุณามนุษย์ทั้งโลก มิได้นับว่า คนชาติใด ชั้นใด และผิวใด อันนี้เองเป็นเหตุให้เกิดความอุตสาหะ รจนาเรื่องราว ของพระองค์ขึ้น เพื่อให้เพื่อนร่วมโลกทั้งหลายได้แจ้งถึงพระจริยวัตรอัธยาศัยของ พระมหาบุรุษผู้ยิ่งยอด

และข้าพเจ้าก็มิอาจแต่งให้เลยข้อความในพระคัมภีร์ไปได้ พระสัทธรรมอันทรง แสดงไว้ในเย็นวันนั้น พระพุทธองค์ก็ได้ทรงแสดงแก่บรรดาผู้มาประชุมหลายโกฏิพัน รวมทั้งมนุษย์ใต้หล้า และเทวดาบนสวรรค์ เพราะการปรากฏว่า ท้องฟ้าทุกชั้นว่างเปล่า ด้วยเหล่าเทพเสด็จจากทิพยพิมานสถานลงมาชุมนุมฟัง โลกเบื้องล่างก็เปิดกรงขังให้

เหล่าสัตว์ที่ต้องทนทุกขเวทนาด้วยบาปกรรม ซึ่งตนสร้างมานั้น ได้ขึ้นมาสดับเสียงพระธรรมบ้าง เทพเจ้าช่วยกันยังความสงบให้เกิดขึ้นทุกพระองค์ พระอาทิตย์ก็มิส่องแสงแผดกล้า พระวายุรำเพยพัดแต่เพียงเบา ๆ มิให้เขาทั้งหลายต้องตื่นตกใจไหวหวาด ฟ้าที่เคยคะนองกัมปนาทก็หยุดนิ่ง ทุกสิ่งที่ร้ายกลับกลายเป็นดีไป กษัตริย์พราหมณ์ยิ่งใหญ่ก็บังเกิดความรักใคร่ พวกแพศย์ ศูทร จัณฑาล อันมีวรรณะต่ำกว่าตน อหิงสา ริษยา พยาบาท ปลาสนาการหายไปสิ้น ด้วยอำนาจแห่งรสพระธรรมนั้น

ชาวเราทั้งหลาย พึงขวนขวายสดับ ซึ่งพระสัทธรรมอันล้ำเลิศนั้นเถิด ไม่มีสิ่งใดแล้วที่จะประเสริฐไปกว่าพระพุทธวจนะของพระบรมศาสดา ความสุขสุดยอดซึ่งเราท่านแสวงหา ก็จะได้ประสบเป็นมั่นคง.

เหมือนบายศรีมีงานท่านถนอม
เจิมแป้งหอมน้ำมันจันทน์ให้หรรษา
พอเสร็จการท่านเอาลงทิ้งคงคา
ต้องลอยมาลอยไปเป็นใบตอง

(รำพันพิลา : สุนทรภู่)